

Zlyhanie, urážka a motivácia bojovať

Braňo Ondruš

Existencia ulice „Dr. Jozefa Tisa“ opäť potvrdzuje dôležitosť funkčnosti SZPB. Bol to práve náš zväz, kto sa ako prvý pred takmer 30 rokmi ozval proti tejto ohavnosti. V období umlčivania antifašistickej tradície ako komunistického prežitku dával štát naopak veľký priestor okiadačom fašistickej histórie Slovenska. SZPB sa vtedy ako jediná významná spoločenská organizácia proti tejto tendencii dôrazne a čo najhlasnejšie staval. Kde by boli dnešní demokrati, keby vtedy získali navrch pohrobkovia „slovak staatu“? Kde by dnes bolo Slovensko?

Existencia ulice „Dr. Jozefa Tisa“ je dôkazom zlyhania demokratického štátu. Poslanecská väčšina obecného zastupiteľstva vo Varíne sa bráni, že pomenovanie dali po prvotnej „administratívnej chybe“ do súladu so zákonným postupom. Akoby v tom bol najväčší problém! Prokuratúry, súdy alebo zákonodarný zbor zlyháva na celej čiare, ak je u nás možné mať desaťročia ulicu pomenovanú po vojnovom zločincovi. Po človeku, ktorý aktívne hnal Slovákov do ničivej vojny, presadzoval totálnu likvidáciu vlastných občanov. Ba po človeku, ktorý s vedomím všetkých zverstiev nacizmu hrdo pripínal vyznamenania na esesácke uniformy vrahom slovenských detí, žien, starcov.

Existencia ulice „Dr. Jozefa Tisa“ je výsmechom a urážkou všetkých obetí fašizmu a nacizmu na Slovensku. Je naplútim na pamiatku dieťaťka, ktoré v rukách matky po výstrele do hlavy padalo do pece vápenky v Nemeckej. Alebo detí a ich rodičov, ktorých Tisom oceňovaní nacisti nahnali do horiacich domov na Kališti.

Existencia ulice „Dr. Jozefa Tisa“ je aj obžalobou politiky, ktorá sa sústreďuje na rozorvanie Múzea SNP a finančnú likvidáciu SZPB. Len preto, lebo si antifašisti dovoľia nesúhlasiť. Lenže práve „démon súhlasu“ je základom nedemokratickej, fašistickej a ľudskej práva potierajúcej politiky. Hoci (prázdny)mi slovami sama seba vyhlasuje za opak.

Riešením nie je pomýlený vandalizmus exhibicionistov, ktorý ničí hanebné označenie s rovnakou dôslednosťou, ako predtým pamiatku na tých, ktorí vlastným životom zaplatili boj proti fašistom a nacistom. Riešením je systematická a dlhodobá podpora organizácie, ktorá zo zákona udržuje a šíri hodnoty boja proti fašizmu. A hrdo a vo svojej činnosti dôsledne sa hlási k dedičstvu zakladateľov – bojovníkov proti ohavnému Tisovmu režimu, z ktorých mnohí za to zaplatili krutú daň.

Existencia ulice „Dr. Jozefa Tisa“ je pre nás dôkazom, ako veľmi potrebuje Slovensko aktívny a neúnavný, iniciatívny i pribojný Slovenský zväz protifašistických bojovníkov. A je záväzkom, aby sme neustali, aby sme modernými spôsobmi dôsledne a neohrozene hovorili svetu pravdu o hrôzach a zločinoch fašizmu a nacizmu a o tých, ktorí nás spod neho oslobodili.

Jozef Tiso vyznamenáva nacistických okupantov na námestí v Banskej Bystrici 30. októbra 1944, ktorí vraždili Slovákov a vypaľovali slovenské dediny.

foto: archív redakcie

Odstráňte Tisovu ulicu a Ďurčanského bustu!

Text vyhlásenia SZPB

Slovenský zväz protifašistických bojovníkov opätovne žiada urýchlené premenovanie ulice Dr. Jozefa Tisa vo Varíne. Redaktori Bojovníka ponúkajú na podporu návrhu poslankyne Lenky Tichákovvej finančnú pomoc na náklady obyvateľov ulice i obce Varín súvisiace s odstránením hanebného pomenovania po vojnovom zločincovi, podieľajúcom sa na holokauste na Slovensku a vyvražďovaní a vypaľovaní slovenských obcí.

Nenormálnej situácii vo Varíne sa Slovenský zväz protifašistických bojovníkov (SZPB) venuje už takmer 30 rokov. Už v roku 1993 sme verejne protestovali proti pomenovaniu ulice po vodcovi slovenských fašistov a vojnových zločincov. O to viac, že vtedajšie obecné zastupiteľstvo zákerne premenovalo ulicu, ktorá niesla pomenovanie po varínskom rodákovi, kapitánovi Ladislavovi Pfliegelovi, hrdinovi SNP, ktorý zahynul v Povstaní ako veliteľ lietadla druhej paradasantnej brigády v 1944.

Vyznamenával za vraždenie Slovákov

Plne podporujeme všetky aktivity na odstránenie hanebného pomenovania ulice po vojnovom zločincovi, ktorý umieral s krvou desať tisícov slovenských obča-

nov na rukách. Poslancom tamojšieho obecného zastupiteľstva pripomíname, že plánom Tisovho priateľa a veľkého vzoru Adolfa Hitlera bola likvidácia, či aspoň totálne vysídlenie Slovákov do nehostinných oblastí na Sibíri.

Jozef Tiso zo všetkých Hitlerových zahraničných spojencov najaktívnejšie podporoval vyvražďovanie Židov a osobne vyznamenával nacistických hrdlorezov, ktorí vraždili slovenské ženy, deti, starcov a starinky a vypaľovali slovenské dediny. Takejto ohavnosti, odovzdávania vyznamenaní esesákovi za vyvražďovanie vlastného národa, sa okrem Jozefa Tisa nedopustil žiadny vodca formálne samostatného štátu počas druhej svetovej vojny.

Nie symbol, aktívny zločinec

SZPB v tejto súvislosti nerozumie postupu špeciálnej prokuratúry voči obecnému zastupiteľstvu a obci Varín. Napriek formálnym nedostatkom návrhu poslankyne Lenky Tichákovvej je z navrhnutého uznesenia poslankyňou Lenkou Milovou, ktoré podporila väčšina poslancov zrejme, že títo aktívne bránia premenovaniu ulice Dr. Jozefa Tisa. Sme presvedčení, že takýto postoj predstavuje aktívne vyjadrené sympatie k Jozefovi Tisovi, čiže k predstaviteľovi mocenského režimu a politického hnutia (strany) nepochybne potláčajúceho základné práva a slobody.

(Pokračovanie na str. 2)

Vďaka Svobodovi pretrváva

Jozef Žižák, tajomník ObIV SZPB Svidník

Oslavy oslobodenia Svidníka sa začali položením vencov na Dukle pri Pamätníku čs. armádneho zboru. Následne sa delegácia oblastnej organizácie SZPB presunula k Pamätníku sov. armády a k soche čestného občana mesta Svidník arm. gen. L. Svobodu, kde predseda ObIV Jozef Rodák priblížil prítomným jeho zásluhy pri záchrane a rozvoji nášho mesta.

Pred oslobodením mesta 19. januára 1945 daroval 6. januára na žiadosť predsedu ONV vo Svidníku Mikuláša Džundu zbedačenému obyvateľstvu zo svojich zásob múku, cukor, bravčovú masť a šatstvo, aby mu takto spríjemnil Vianoce.

Prevzal iniciatívu

Už 5. až 7. januára 1946 sa vrátil do svidníckeho okresu, aby zistil ako sa pomáha obyvateľom regiónu pod Duklou riešiť povojnové následky. Keď zistil ako štát tento región zane-

dbáva, prevzal iniciatívu. Jeho pričinením sa začali stavať obytné skladačie drevené baráky, ako i montované drevené školy v N. Pisanej, V. Pisanej, Kružlovej. Budovy školám slúžili ešte aj v roku 1960.

Vo Svidníku sa vďaka nemu 2. februára 1947 otvorila baraková nemocnica s 50 lôžkami a kompletným zdravotníckym zariadením. Dnes nesie nová nemocnica jeho meno. Okrem toho pre nemocnicu daroval dve osobné autá a jednu sanitku. Navyše ľudom zo svojich skladov daroval množstvo šatstva,

obuvi a vojnu zranených a postihnutých ľudí zbral na liečenie do Prahy. Ťažko raneným zhotovili protézy.

Nielen za oslobodenie

Roľníkom v okrese dala armáda na jeho pokyn vojenské ťažné kone. Ľudia im hovorili „Svobodove kone“. Armáda pomohla aj pri postavení železného skladacieho mosta cez potok Kapišovka, ktorý slúžil dlhé roky. A keď sa stal prezidentom, jeho prvá cesta viedla na Duklu, kde sa poklonil svojim spolubojovníkom a 5. októbra 1969 zavítal aj do novovybudovaného Dukelského múzea. Jeho uniforma tu zdobila expozíciu vojenskej histórie.

Takže nielen pre jeho zásluhy na oslobodení, ale i za všetku pomoc po ňom mu vďační obyvatelia okresu postavili sochu v nadživotnej veľkosti v centre Svidníka a udelili čestné občianstvo.

Odstráňte Tisovu ulicu a Ďurčanského bustu!

(Dokončenie zo str. 1)

Tiso pritom nepredstavuje len symbol, ale podľa rozsudku Národného súdu v Bratislave sa aktívne zúčastňoval, osobne podieľal a mocensky presadzoval realizáciu politiky potláčajúcej základné práva a slobody a aktívne sa zúčastňoval, osobne podieľal a mocensky presadzoval zločiny proti ľudskosti. V tejto súvislosti zdôrazňujeme, že Národný súd ako súčasť retribučného súdnictva nebol politickou inštitúciou, ale legitímnou a legálnou súčasťou justície demokratického štátu v súlade s Londýnskou dohodou o stíhaní hlavných vojnových zločincov Osi z 8. augusta 1945 a chartou medzinárodného súdneho tribunálu. Československo k Londýnskej dohode pristúpilo 26. septembra 1945.

Terajší názov – nezákonný stav

Súhlasíme však s tým, že špeciálna prokuratúra by sa viac než na hoci aj oprávnenú kriminalizáciu trestuhodného konania varínskych poslancov a poslankyň mala sústrediť na odstránenie nezákonného stavu. Pripomínáme, že okresná prokuratúra v Žiline v roku 2005 skonštatovala, že prijatím uznesenia o premenovaní ulice kpt. Pfliegela porušilo obecné zastupiteľstvo 28. 12. 1993 zá-

kon o obecnom zriadení. Obec totiž oslovila odbornú názvoslovnú komisiu okresného úradu až po schválení premenovania ulice. VZN o pomenovaní ulice po J. Tisovi je teda od počiatku nezákonné, preto ponechávať terajšie pomenovanie ulice je nielen spoločensky neakceptovateľné, ale aj protizákonné a proti tomu by mala (špeciálna) prokuratúra robiť ráznejšie opatrenia.

Redaktori dvojtýždenníka Bojovník, ktorého vydavateľom je SZPB, v tejto súvislosti ponúkajú poslankyni Lenke Ticháčkovej konkrétnu pomoc: z vlastných súkromných úspor

zabezpečíme financovanie nákladov obyvateľov terajšej ulice Dr. Jozefa Tisu na vybavenie si nových dokladov po premenovaní ulice. Redaktori Bojovníka zároveň poskytnú obci Varín finančný dar na výrobu tabúľ s označením nového názvu ulice.

Pripomíname Ďurčanského

SZPB využíva terajšiu situáciu vo Varíne na obrátenie pozornosti verejnosti na rovnako škandalóznou bustu, ktorú v Rajci odhalili pred vyše 10 rokmi architektovi fašistického slovenského štátu Ferdinandovi Ďurčanskému. Tento popred-

ný fašista a viacnásobný Tisov minister bol taktiež právoplatne odsúdený Národným súdom v Bratislave ako vojnový zločinec a napriek viacerým vlnám rehabilitácií nespravodlivo odsúdených po roku 1945 je tento rozsudok dodnes platný.

Ďurčanský sa už pred rokom 1938 prezentoval ako nekompromisný odporca demokracie a ľudských i občianskych slobôd. Osobne sa ako člen fašistickej vlády a poslanec snemu iniciatívne podieľal na likvidácii demokratického režimu na Slovensku a na príprave a neskôr aj praktickom uplatňovaní protizidovských zákonov. Ako člen vlády aktívne realizoval protizidovskú politiku ľudáckeho režimu. Otvorene pritom vystupoval ako prívrženec nacistického Nemecka. Po vojne sa stále otvorene hlásil a presadzoval kontinuitu fašistického slovenského štátu.

Sečkář: Výsmech a urážka odbojárov

V roku 2011 celá plejáda slovenských historikov, ku ktorým sa pripojili aj zástupcovia historickej komisie rakúskej akadémie vied varovala, že „odhalenie busty bude popretím princípov, na ktorých stojí naša dnešná demokratická spoločnosť“.

Predseda SZPB Pavol Sečkář vtedy napísal rajeckej sa-

Busta Ferdinanda Ďurčanského pred starou radnicou v centre Rajca. foto: archív redakcie

mospráve, že „odhalenie sochy Ferdinandovi Ďurčanskému na Námestí Slovenského národného povstania je urážkou všetkých občanov, ktorí sa v Povstaní postavili proti fašistickému režimu, bojovali za hodnoty demokracie, mieru a slobody. Oslavovanie osoby akou bol Ferdinand Ďurčanský je výsmechom všetkým obyvateľom Rajca a Rajeckej doliny, ktorí položili svoje životy v boji proti fašizmu.“

Preto rovnako, ako SZPB dôrazne vyzýva poslancov Varína, aby urýchlene prijali VZN o premenovaní ulice Dr. Jozefa Tisa, vyzýva aj samosprávu v Rajci, aby okamžite odstránila bustu F. Ďurčanského.

Jozef Tiso – fašista a podporovateľ nacizmu, vojnový zločinec a krvavý vrah slovenských a židovských žien, starcov, stareníek a detí. foto: archív redakcie.

Ocenenie aktívneho predsedu

Branislav Balogh

Predsedovi ZO SZPB arm. gen. L. Svobodu Čierny Potok Jozefovi Pupalovi odovzdal pri príležitosti 77. výročia oslobodenia Rimavskej Soboty 1. Tajomník ruského veľvyslanectva Sergej Nikitin medailu Za zásluhy, ktorú mu za udržiavanie pamiatky na udalosti 2. sv. vojny udelil minister obrany RF S. Šojgu.

Pplk. Pupala s ocenením, ktoré mu odovzdal S. Nikitin (vľavo).

foto: archív J. Pupalu

Člen predsedníctva ÚR SZPB Štefana Baláž mu zasa odovzdal medailu M. R. Štefánika 1. st. „Myslím si, že to nie je ocenenie len mňa, ale celej ZO. Ďakujem všetkým členom, ktorí ma podporili v tejto našej práci,“ povedal pre Bojovník.

Predseda ZO, ktorej členmi je vyše polovice obyvateľov obce Č. Potok je známy ako darca a iniciátor darcovstva krvi u nás i v Poľsku. Krv daroval vyše 175-krát. V roku 2005 začal s podujatím Duklianska kvapka krvi vo Svidníku a dnes celoslovensky známejšou Slovanskou kvapkou krvi SNP, no stojí aj za Kvapkou slobody a za Kvapkou k MDŽ v Tornali. Prihraničnú spoluprácu miest Bardejova a poľských Gorlíc rozvíja Karpatská kvapka krvi. Okrem slovenských plakiet je držiteľom ocenenia Zaslúžilý čestný darca krvi 3. st. poľského Červeného kríža.

Oslobodenie Bardejova

Štefan Hij

Devätnásty január je v novodobej histórii Bardejova zapísaný ako deň, kedy sa v našom meste skončila 2. svetová vojna – pred 77 rokmi vojská Červenej armády a 1. česko-slovenského armádneho zboru priniesli slobodu do mesta i okresu. Stalo sa už dobrou tradíciou, že tento pamätný dátum si samospráva uctieva pietnym aktom položenia vencov k podnožiu Pamätníka vďaky na Námestí SNP, stalo sa tak aj tento rok.

Bohužiaľ, pandemické opatrenia v súvislosti s ochorením Covid-19 neumožňovali hromadné oslavy, ale v komornej atmosfére si pamiatku padlých prišli aj tento rok uctiť predstavitelia

samosprávy a štátnej správy, SZPB, a čo je obzvlášť potešujúce a možno aj nesmierne symbolické, i zástupcovia mestského Mládežníckeho parlamentu. Pamiatka padlých osloboditeľov by mala byť pripomínaná aj v týchto pohnutých, neľahkých časoch: samospráva Bardejova a jej orgány preto vyvíjajú maximálne úsilie, aby už v najbližších mesiacoch bol zavŕšený proces rekonštrukcie areálu pamätníka, aby sa stal dôstojným miestom pre vyjadrenie úcty a piety hrdinom 2. svetovej vojny.

Rovnakú úctu a pietu vyjadrili položením vencov aj k tabuliam s menami osôb v areáli Pamätníka holokaustu. Sme totiž presvedčení, že aj táto temná stránka našej minulosti si zaslúži pozornosť a našu pamäť.

Primátor Bardejova Boris Hanuščák s podpredsedníčkou Mládežníckeho parlamentu v Bardejove Alexandrou Kvartekovou. S vencom okresný predseda Hlas-SD Jozef Guliga. foto: Marek Duleba

Verila, že dobrý člověk ešte žije

Petr Švanda

Od úmrtia dlhoročnej šéfredaktorky Bojovníka Evy Richterovej uplynul vlni 19. decembra rok. Bola jediným dieťaťom básnika, prekladateľa a evanjelického kňaza Emila Boleslava Lukáča. Napríklad jej úvodníky boli na vysokej profesionálnej úrovni.

Chcem pripomenúť čitateľom túto vzácnu, čínorodú ženu jej spomienkami na detstvo a mladosť tak, ako mi ich veľa krát rozprávala. V Evinom životnom príbehu na prvé miesto vždy patrili myšlienky na Hodrušu (dnes Banská Hodruša, miestna časť obce Hodruša-Hámre), kde jej otec na úsvite 20. storočia prišiel na svet. Bolo to v čase, keď v Uhorsku vrcholil cieľavedomý apponyiovský proces maďarizácie.

Kraj živoriacich vdov

Život ľuďom v kraji bohatom na prírodné krásy nik nezaviedel. Bieda a choroby zízali zo všetkých kútov drobných chalúp, málokto z tamjších baníkov sa dožil abrahámovín. Kosila ich silikóza, podvýživa i banské nešťastia. V obci postupne pribúdalo vdov živoriacich z biednych penzií. Výnimkou nebola ani Evina stará mama Hermína, dcéra rehtora a zanieteného národovca.

Mladá vdova po hodružskom hutmanovi to s nemanželským synom vo vtedajšej spoločnosti nemala ľahké. Odoberala Dennicu a čulo korešpondovala s významnými udržiavateľkami slovenského národného povedomia a rodnej reči. V tomto duchu viedla nielen svojho syna, ale aj vnučku k láske k slovenčine, čo tak ľubozvučne súzvučila s jedinečnými historickými pamiatkami, starobylými banskými dielami a unikátnymi tajchmi.

S Poničanom, Vámošom...

Eva v Hodruši trávila každoročné prázdniny, na ktoré sa

vždy veľmi tešila. V spomienkach sa vracala aj k blízkym priateľom jej otca v ich bratislavskom, návštevami často za-

Eva Richterová.

ľudnenom byte. Napríklad k veľikánom českého literárneho života, ku ktorým patrili poeti František Halas a Jaroslav Seifert, či medzinárodne uznávaný literárny kritik, básnik a dramatik František Xaver Šalda.

V tejto súvislosti mi Eva citovala z Halasovho listu otcovi po roku 1945, v ktorom sklamaný novými pomermi napísal: „Křivd všude plno a prasata chrochtají. Ať žerou, jenom ať tolik nemlaskají!“

Nevdopak ju priťahoval džentlmenský šarm ľavicového básnika a publicistu Jána Poničana. S nostalgickým potešením mi hovorila o tom, ako sedávala na kolenách vtípom sršiaceho lekára, no skeptického spisovateľa Gejzu Vámoša. Ten pred hrozbou holokaustu včas, v marci 1939, emigroval cez Francúzsko do Číny. Už sa nikdy nevrátil domov, svoj večný sen sníva v meste Muriaé v brazílskom štáte Minas Gerais.

...i švárnym Dilongom

Eva potajme pokukovala po švárnem františkánskom rehoľníkovi, básnikovi s uhrančivým pohľadom Rudolfovi Dilongovi. Ako sa oveľa neskôr z klebiet

dozvedela, nepretržite, no vraj neúspešne bránil svoj celibát pred svetskými nerestami, najmä nápornými početnými obdivovateľkami. Na jeho obranu treba uviesť, že vďaka väzbám na ľudáckych známych zachránil svoju životnú lásku, rasovo prenasledovanú Valériu, ich spoločnú dcéru Dagmar aj Valérinho brata Františka pred deportáciou do nacistického koncentráku.

Pred blížiacou sa Červenou armádou však odišiel začiatkom apríla 1944 s kolónou utekajúcich slovenských štátnych predstaviteľov do Rakúska, odtiaľ do Nemecka, Talianska a v roku 1947 cez Frankove fašistické Španielsko do perónistickej Argentíny. Od roku 1965 žil v USA. Jeho pokus o návrat z exilu do vlasti v roku 1969 po ubezpečeniach starých priateľov, medzi ktorých patrila Laco Novomeský, v tom čase aj predseda Matice slovenskej, nevyšiel.

Neopakovateľná atmosféra salónu Tajovských

V Evinej pamäti pevne zakorenila aj hrejivá atmosféra vily manželov Tajovských, vyhľadávanom literárnom salóne na dnešnej Tajovského ulici v Bratislave. Tam pod starosvetským dôstojným patronátom Jozefa Gregora a materinskými krídlami jeho manželky Hany našiel srdečnú pohostinnosť, bezpečné zázemie a neraz v prípade núdze i nezištnú pomoc každého intelektuála, ktorý túžil nadýchať sa sviežeho ovzdušia úprímného priateľstva, ústretovosti a vzájomnej tolerance.

Salón Tajovských vyhľadávali nielen slovenskí, ale aj českí a zahraniční umelci. Pri chýrných tvárožníkoch, kapustníkoch, domácich klobásach a poháriku ujkom Gregorom vlastnoručne dorobeného vína tu voľne, akademicky debatovali, aj ostro polemizovali vyznávači rozličných ideológií. Ako dnes takáto atmosféra na rozhádanom Slovensku chýba!

Nechýbali komunisti

Okrem už spomenutých rodinných priateľov E. B. Lukáča sem chodili aj zaprisahani komunisti, charizmatickí Vlado Clementis a Laco Novomeský, zatrpknutý proletár Fraňo Kráľ, ktorý vo vilke na dva roky získal bezplatné útočisko. Pani Hana sa oňho, ťažko chorého, obetavo starala. Dvere mali dokonca otvorené aj neskorší sku-

točne národní umelci, výtvarníci Martin Benka a Janko Alexy.

Manželia Tajovskí Eviným rodičom vystrojili 31. januára 1931 parádny sobáš, lebo ani oni, ani ich rodičia si to z finančných dôvodov nemohli dovoliť. S budúcou manželkou Antóniou Továrkovou z Uheriského Hradišťa sa Emil Boleslav zoznámil počas ich spoločného pedagogického pôsobenia v Bratislave.

V spoločensky exponovanom dome našlo spoľahlivé zázemie aj veľa mladých, začínajúcich autorov, nad ktorými Jozef a Hana osobitne držali ochrannú ruku. Žiaľ, spisovateľ, bývalý dôstojník čs. légií v Rusku, sa vtedy svojho uznania a plne zaslúženého ocenenia nedočkal. Oveľa viac musel čeliť drsným útokom neprajníkov, ktorí

Evina mamika Antonie Továrková v roku 1927.

jeho neúplatné úsilie o víťaznú (Husovu) pravdu označovali za surový, nepriateľný naturalizmus, priam dehonestáciu „hoblubieho“ slovenského národa. V roku 1931 J. G. Tajovský otvorene odsúdil streľbu žandá-

rov do štrajkujúcich poľnohospodárskych robotníkov v Košútoch pri Galante a žiadal exemplárne potrestanie vinníkov.

Hanebný postoj ľudáckeho režimu

Po predčasnom úmrtí 20. mája 1940 ho ministerstvo školstva a národnej osvety odmietlo oficiálne pochovať, rozlúčiť sa s ním v Slovenskom národnom divadle. Napriek tomu, že na tejto scéne uviedli mnoho jeho hier. Jednoducho, nebol mužom nového, ľudáckeho režimu.

Podobnou trnistou cestou osočovania prešla aj jeho životná družka, spisovateľka a prvá slovenská feministka Hana Gregorová. Ich svet, ako aj ich najbližších priateľov a známych, už síce patrí minulosti, no ich dielo svojim hlbokým sociálnym cítením a láskou k ľuďom predbehlo svoju dobu.

Bezhľadné koleso dejín

Moju spomienku na Evu Richterovú, perfektnú novinárku so šľachetným srdcom, by som rád zakončil ňou vyslovenou myšlienkou: Zrejme idyly, keď ľudia nežili tak ako dnes v anonymite, no mali k sebe podstatne bližšie, už odvíjal neúprosný čas. Tvrdo a bezohľadne sa zvrtilo koleso svetových i slovenských dejín. Pod týmto náporom sa menili ľudia, aj meradlo ľudských hodnôt. Svedčí o tom odstraňovanie sôch, premenovávanie ulíc a námestí. To nič nerieši, naopak vyvoláva averziu.

Po všetkých tých hrôzach a peripetiách, ktoré ľudstvo doteraz postihli, zostáva podľa Eviných slov len veriť s Románom Rollandom, že „dobrý človek ešte žije“. A láskou k životu, úsilím o záchranu ľudskej civilizácie, dokázať nakaziť svoje okolie.

Foto: archiv autora

Manželia Lukáčovci v deň svojej svadby 31. januára 1931.

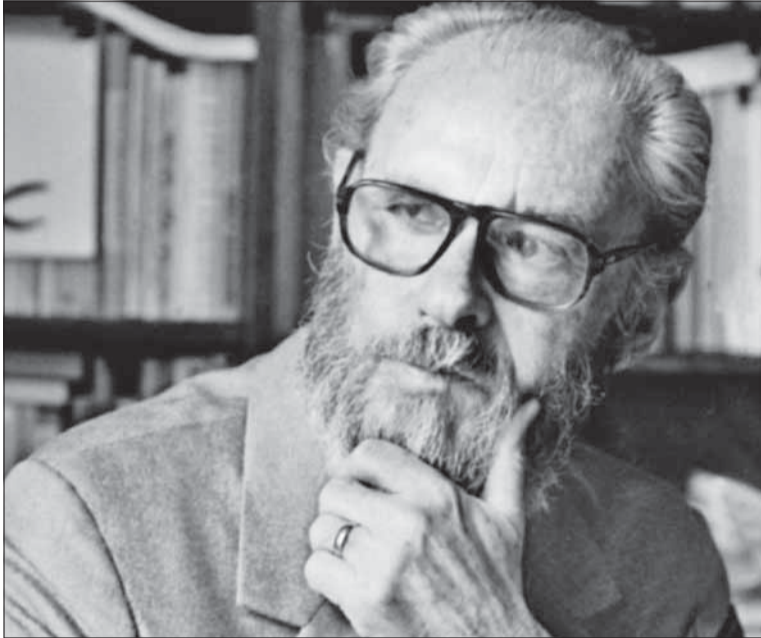
Emil Boleslav Lukáč s dcérou Evou na Centrálnom rhovisku v roku 1973.

Hlási sa Slobodný slovensk

Martin Krno

Vtedy som to netušil, ale v júli 1999 som urobil posledný rozhovor s odbojárom, účastníkom SNP, dramatikom, prozaikom, publicistom a divadelným teoretikom Petrom Karvašom. Vyšiel v týždenníku Slovo 11. augusta. Jeho témou boli, ako inak, Karvašove spomienky na Povstanie. Plnú verziu nájdete na internete https://noveslovo.sk/c/25186/Hlasi_sa_Slobodny_slovensky_vysielač.

Peter Karvaš

Keď vypuklo Povstanie, pracovali ste v Matici. Ako ste sa tam dostali?

Raz ma v Banskej Bystrici navštívila Elena Rázusová, dcéra básnika Martina Rázusa. Môj otec bol u Rázusovcov rodinným lekárom. Tlmočila mi polohlasom pozvanie Hronského a Martáka, ktorý mal za manželku spisovateľku Marienu Rázusovú-Martákovú, Eleninu tetu, či by som neprišiel robiť do Maticy. Onedlho tam vraj má vychádzať nový, prevažne beletristický matičný časopis Vesna. Zodpovedným redaktorom bude sám Hronský a ja mám byť výkonným redaktorom.

Ako ste reagovali na ponuku?

S nadšením. Avšak súčasne som sa odvážil vysloviť podmienku: že sa totiž páni, resp. bratia gardisti Stanislav Mečiar a Koloman Geraldini, ktorý bol tajomníkom Maticy, zaviazajú, že mi nebudú robiť ťažkosti. Raz ma Hronský ponúkol cigaretou a slivovicou a ja som sa mu priznal, že nefajčím a nepijem. Obrátil sa k ostatným a zacitoval: „Nefajčí, nepije – ako sviňa žije.“ Kým sa tamti zabávali, Hronský sa naklonil ku mne a potichu mi oznámil: „Mečiar a Geraldiniho si vezmem na starosť ja sám. Vám odporúčam dávať si pozor na Mistrička a Silnického.“ Július Silnic-

ký bol šéfredaktor fašizujúceho humoristického časopisu Kocúr. Kto sa volal občianskym menom Ľudovít Mistřík, hádam viete. Pritom fakt je, že v prvý deň Povstania prišiel na veliteľstvo a pýtal si pušku.

Do Povstania ste teda neprišli z Martina sám?

Vôbec nie! Konkrétne sa pamätám na filozofa Alexandra Hirnera, Jána Štefánika, Bohuša Žingora, Ondreja Štípalu, no najmä na Júliu Barča-Ivana a Ivana Turzu. Mnohí prišli po Martinských holiach pešo, vrátane Barča, ktorý vôbec nebol zdravý. A rád by som spomenul aj prozaikov Dominika Tatarku, Jána Bodeneka, Fedora Ballu, Vladu Mináča, Ctibora Štítnického a Ivana Terena.

Už v Martine ste sa viacerí napojili priamo na ľudí z vojenského a partizánskeho protifašistického odboja?

U Benku každý týždeň hrávalo kvarteto, ktorého členmi boli aj Hirner a jeho brat Teodor, dôstojník martinskej posádky, ktorej velil plukovník Emil Perko. Teodor bol dirigentom plukovej hudby. V Matici pre mnohých nebolo tajomstvom, že ne jeden spomedzi nás chodil priamo na posádku a neskôr do Sklabine, centra a tábora ruských partizánov v Turci pod velením majora Piotra Veľičku.

Aké boli vaše úlohy v Bystrici?

Po príchode koncom augusta som sa hlásil na veliteľstve Čs. armády. Tam ma poverili, aby som spolu s priateľom Jozefom Brandoburom, ktorý neskôr narukoval ako veliteľ delostreleckej batérie, pripravil

vydávanie povstaleckého tlačového orgánu armády. S Brandoburom som pripravil poltucta čísel armádneho časopisu, no potom ma odvelili do tvoriaceho sa Slobodného slovenského vysielateľa. Tam som strávil celý čas SNP až do priameho útoku jednotiek SS a Pohotovostných oddielov Hlinkovej gardy na Pohronie.

Bola práca v povstaleckom rozhlase prínosom pre budúceho pracovníka Čs. rozhlasu a spisovateľa?

Áno. Predovšetkým som mal každodenne dokonalé informácie o jednotlivých udalos-

ru Kubenkovú, Soňu Nemanovú a Viktóriu Tublovú si veru dali záležať. Kompletne texty našej kontrapropagandy sa v zázname zachovali, po vojne sa zjavili na stole riadneho bratislavského rozhlasu na Zochovej ulici. Kamsi sa však náhle podeli. Nikdy sa mi nepodarilo zistiť, kam, a najmä kto to zariadil. Naš repertoár sa postupne rozširoval, pribudol hudobný odbor za pomoci priateľov Jána Hadrabu, Zoltána Vilčeka-Blanského a literárny, ktorý mi zverili. Napokon sme začali vysielateľ reportérov na fronty. Osvedčil sa najmä Ivan Teren, ktorý okrem toho režíroval

Laureáti celoštátnej ceny ÚV Zväzu protifašistických bojovníkov za rok 1952. Zľava Karol Tomaščík, Katarína Lazarová, Peter Karvaš a Albert Marenčin. Karvaša ohodnotili za román Pokolenie v útoku.

tiach, bojoch, pohyboch frontov, o významnejších bitkách a strategických perspektívach, ktoré otvárali. Navyše som bol členom tímu, povereného odposluchom bratislavskej protipovstaleckej propagandy a pravidelnou polemikou s ňou. My sme sa pousilovali a naši hlásatelia od Milana Dudáša, Tóna Hollého, Dušana Brucháča, Andreja Sarvaša po Vie-

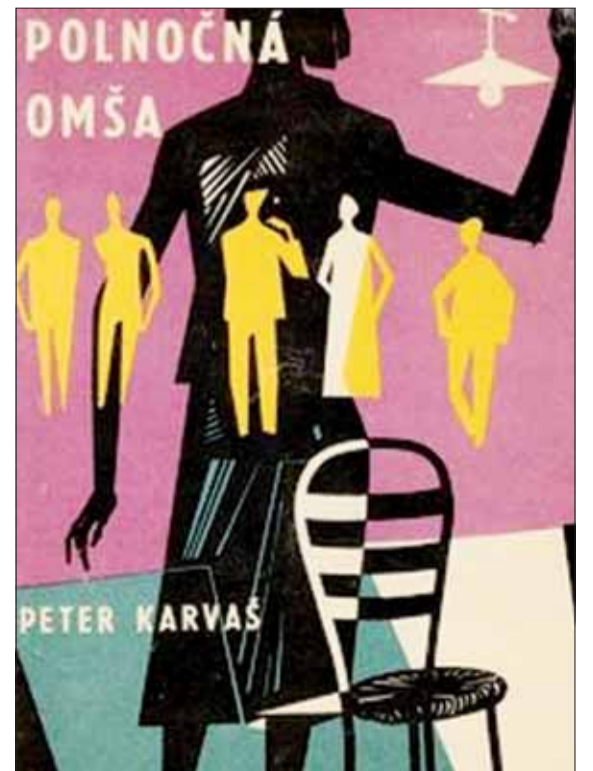
dramatické a literárne satirické formy, dokonca celé seriály.

Takže roboty ste mali vyše hlavu.

Stávalo sa, že sme boli v práci osemnásť – dvadsať hodín. Ale mali sme „vysokú počúvanosť“, aká sa u nás potom nikdy nezopakovala. Robili sme nadšene, so zápalom a vedeli sme, prečo. Vtedy ťažko nebyva.

Čestný titul Zaslúžilý umelec udelila čs. vláda v marci 1966 štyrom popredným slovenským umelcom. Zľava spisovateľia Peter Karvaš, Vojtech Mihálik a Vladimír Mináč, vpravo herec Viliam Záhorský.

Dráma v troch dejstvách Polnočná omša vyšla aj v knižnej forme vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ roku 1960.

ky vysielac

Kedy sa skončili aktivity kolektívu Slobodného slovenského vysielacza?

Keď Nemci a slovenskí fašisti dobyli Zvolen a tiahli na Bystricu, dostali sme rozkaz stiahnuť sa do hôr. Premenili sme sa teda na partizánsku jednotku SSV. Ustúpili sme najskôr na Staré Hory, kde nás dostihli nemecké dvojtrupé výzvedné a bombardovacie Focke-Wulfy. Zhodili na nás rozšafne po štyri bomby nezanedbateľného kalibru a vyprázdni po jednej debničke plnej odistených granátov. My sme zasa mali na plošine poniže Donovalov postavené štyri protiletacie delá, ktorými sa podarilo zostreliť jedno nemecké trojmotorové bombardovacie lietadlo typu Junkers. Noc sme strávili v hoteli Šport-Donovaly.

Tým sa skončilo vaše vysielanie?

Pred úsvitom si nás dal zavolať nový veliteľ generál Rudolf Viest, ktorý do štábu pribudol po polnoci spolu s generálom Jánom Golianom. Odovzdal nám do vysielacza svoj posledný armádny rozkaz. V ňom sa hlásalo, že Povstanie ostalo neporazené, že sa iba mení charakter bojov, že sa rušia fronty a prechádzame na partizánsky spôsob boja.

Čo to znamenalo pre vašu jednotku?

Pochodovali sme po Prašivej, Chabenci a Ďumbieri. Na Chabenci medzi bralami na vrchole som uvidel prvého mŕtveho mladučkého vojaka. Náš veliteľ poručík Jožko Vrabc, neskorší riaditeľ bratislavského rozhlasu a potom i televízie, mi prikázal sňať vojačkovi zo zápäs-

tia retiazku s číslom s tým, že ho po vojne zanesieme jeho mamke. Nevykonal som to, zaliati ma slzy. Vrabc to musel urobiť sám. Pri prechode po hrebeňoch ma čakala ďalšia relatívne bezvýznamná, no jednako dodnes v pamäti zakotvená epizóda. Pred strmým výstupom na hrebene rozdal nám Rapoš neočakávane po kališteku kvalitného štábného koňaku. Bol to prvý pohárik koňaku v mojom živote.

Zostali ste iba pri tom jednom?

Nie, ale na tie ďalšie, aj na ďalší deň a noc výstupu sa pamätám iba medzerovito. Najprv sme v kosodrevine poniže hrebeňa našli raneného koňa. Vrabc mi ho nie bez viditeľnej zvedavosti kázal zastreliť, aby sa zvieru zbytočne netrápilo, a vtisol mi do ruky ozrutný armádny revolver. Znovu som zlyhal, lebo kôň viditeľne žil a hýbal sa. Vykonal to za mňa hravo Anton Hollý, maliar a grafik, otužilejší odo mňa. Na hrebeni sme sa rozdelili. Rodení Liptáci zostúpili na Horehronie a Pohronci do Liptova pre prípad, že by nás niekto tamdolu spoznal. Tak som sa dostal do Liptovskej Dúbravy a do partizánskej brigády M. R. Štefánika.

Vy ste sa teda vydali na liptovskú stranu...

Cestou sme pribrali niekoľkých nižších dôstojníkov zo Svobodovho zboru a za ďalšieho úsvitu – po tom, čo sme daždivú noc strávili v premokajúcom stane a za údesného chraptu prehlušujúceho delá – niekoľkých vojakov z neidentifikovateľnej jednotky. Tá ustupovala dosť chvatne pred nepriateľom pod velením majora Igora Daxnera, po vojne predsedu Národného súdu, súdiaceho

Film *Polnočná omša* nakrútil podľa Karvašovej predlohy režisér Jiří Krejčík roku 1962 so známymi slovenskými hercami.

prominentných fašistov. Mimochodom, počas môjho pobytu na veliteľstve Československej armády ma vyšetroval veľmi prísne. Či vraj nie som príbuzný Imricha Karvaša, za fašizmu guvernéra Národnej banky. Podarilo sa mi Daxnerovi vysvetliť, že Imro Karvaš nebol fašista ani ľudák, ba že predisponoval na budúce povstalecké územie veľké sumy peňazí, množstvo zásob rozličného druhu a naliehavosti.

Čo bolo po tom, keď ste sa spustili do Liptova?

V Liptovskej Dúbrave nás prichýlili miestni baníci. Strávil sme tam niekoľko dní, kým sme znovu zostavili jednotku SSV a pokračovali v pochode. Osobne som nocoval u baníka Janičinu, a to aj v pamätnej noci, počas ktorej dedinu obsadili Nemci a gardisti. Noc som strávil ukrytý v maštali, hoci som nebol syn Boží, lež iba lekára a umelkyne, ktorých 4. januára 1945 popravili v Nemeckej. Otec zásoboval inú partizánsku jednotku liekmi a informáciami. Udal ho ktorýsi jeho dobre ošetrený pacient z neďa-

lekej Sásovej ako človeka nevhodného pôvodu.

Každé dejstvo dobrej hry má vrcholenie...

Pokračovali sme v pochode a vmaširovali rovno a hrdo na územie obsadené ruskými partizánmi pod velením kapitána Alexeja Jegorova. Tam ku mne pristúpil urastený mladý človek v uniforme s epoletami staršinu a ozbrojený puškou. Vzal ma za gombičku a opýtal sa ma írečtým voronežsko-harmaneckým nárečím, kto som a kto sme. Vysvetlil som mu to v jeho slangu. Nato sa ma spýtal, čo to mám na chrbte. Povedal som, že pravý sovietsky automat „s taniem“. Vraj či s tým viem zaobchádzať. Povedal som mu s pľutovaním, že ešte nie. Podotkol, že ma zrejme ešte nenasadili tak blízko nepriateľa. Mlčal som. Navrhol mi, aby sme si vymenili zbrane, on že má do-

končený výcvik s automatom. Akosi sa mi nechcelo priznať, že poriadne neviem narábať ani s puškou. Takže napokon došlo k výmene zbraní. A to bol okamih, keď sa Povstanie pre mňa stalo aj trápením. Nepredvídal som, že puška je hádam sedemkrát ťažšia ako automat.

Dokedy ste boli v liptovských horách?

Prešli sme frontom na poľskej strane 2. februára 1945. O štyri dni sme v Košiciach začali vysielacť pod firmou Vysielac Slovenskej národnej rady. Ako člen redakcie Slobodného rozhlasu a nedávno Lacom Novomeským a Jánom Trachtom založenej redakcie Národnej obrody dostal som sa začiatkom mája 1945 do Bratislavy. Vzápäť akosi automaticky do tamojšieho rozhlasu a napokon do dramaturgie Slovenského národného divadla.

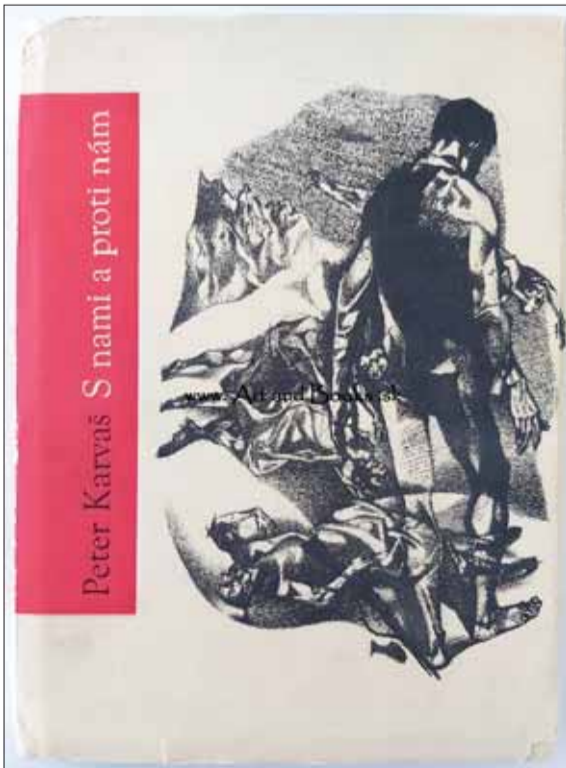
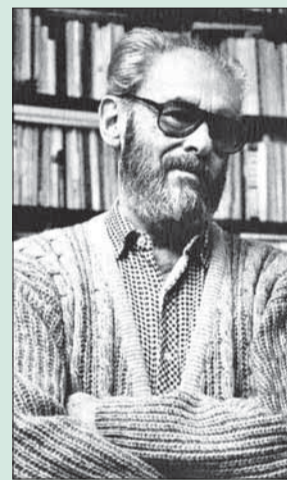
Peter Karvaš

Dramatik, prozaik, publicista, divadelný teoretik, ktorý sa v podstatnej časti svojej tvorby venuje vývoju udalostí na Slovensku v polovici 40. rokov. Mnohé jeho dramatické a prozaické diela odhalujú neludskosť fašizmu a ľudského režimu.

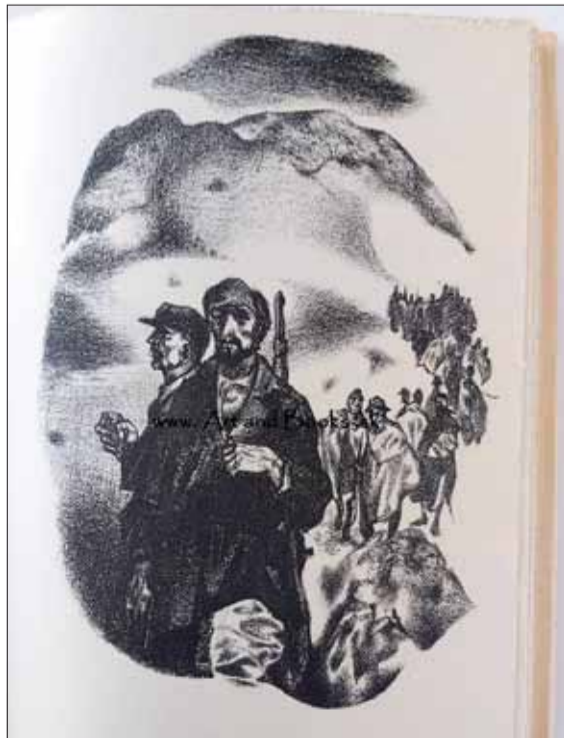
Narodil sa 25. apríla 1920 v Banskej Bystrici, kde vychodil gymnázium. V rokoch 1938 a 1939 študoval na Českom vysokom učení technickom v Prahe a súčasne na umeleckopriemyselnej škole, ale štúdium dokončil na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave v rokoch 1945–1947.

Pred Povstaním pôsobil v Martine v Matici slovenskej a po jeho vypuknutí sa v rodnom meste zapojil do priprav vysielania Slobodného slovenského vysielacza, stal sa jeho redaktorom, literárnym referentom a politickým komentátorom. Prispieval aj do Nového slova. Po prechode SNP do hôr bol príslušníkom 1. čs. partizánskej brigády M. R. Štefánika.

Od februára do mája 1945 pôsobil ako redaktor Vysielacza SNR v Košiciach, potom ako pracovník Čs. rozhlasu v Bratislave, dramaturg SND a Novej scény, ktorej bol spoluzakladateľom. V rokoch 1949 a 1950 kultúrny atašé veľvyslanectva ČSR v Bukurešti. Potom pracoval postupne na Povereníctve školstva, ako tajomník Zväzu slovenských spisovateľov, redaktor Kultúrneho života, prednášal na VŠMU. Po nástupe tzv. normalizácie bol až do odchodu do penzie vedeckým pracovníkom Výskumného ústavu kultúry a zostal i literárne činný. Zomrel 28. novembra 1999 v Bratislave.

Prebal knihy Petra Karvaša *S nami a proti nám* s ilustráciami Vincenta Hložníka, vydavateľstvo Slovenský spisovateľ 1959.

Jedna z deviatich litografií akademického maliara Vincenta Hložníka v knihe Petra Karvaša z vojenského obdobia *S nami a proti nám*, Slovenský spisovateľ 1959.

Na jazero Wannsee vtedy p

dvojstranu pripravil Martin Krno
Foto: archív redakcie

V honosnej vile na polceste medzi Brandenburskou bránou a Postupimom sa 20. januára 1942 konalo stretnutie predstaviteľov nacistického Nemecka. Radili sa, ako ďalej postupovať v perzekúcii a znižovania počtu židovského obyvateľstva v celej Európe.

Niekedy sa význam konferencie na brehu jazera Wannsee preceňuje. Ideologicky holokaust pripravil Adolf Hitler už v roku 1924, keď v manifeste Mein Kampf varoval pred „požidovštením“ nemeckého národa. Svoje politické hnutie označil za vysoko antisemitské s tým, „že sa nezľakne ani pred všestranným oslabením a udusením židov“.

Najprv vynucovaná emigrácia...

Keď sa 30. januára 1933 nacisti predrali k moci, rozpútali hospodársky a spoločenský tlak, aj fyzické násilie voči tzv. menej cenným rasám, aby „dobrovoľne“ opustili Nemecko. Čoraz viac im obmedzovali občianske práva a slobody. Židia už nemohli pracovať v štátnej správe, ani zamestnávať „árijskov“, zatvárali im podniky, kancelárie, ordinácie. Na jeseň 1935 norimberské zákony o.i. zakázali manželstvá i mimomanželský sexuálny styk medzi Židmi a germánskym obyvateľstvom.

S Hitlerovým súhlasom v noci z 9. na 10. novembra 1938 celú krajinu zasiahol pogrom označovaný podľa rozbíjaných výkladov židovských obchodov ako Krištal'ová noc. Nemci vyplenili dve stovky synagóg, počas noci zahynulo 91 nevinných ľudí, no po započítaní ťažkých ublížení s následkom smrti a samovrážd s tým súvisiacich sa počet obetí odhaduje na 400.

V takejto nenávisťnej atmosfére z Nemecka emigrovalo asi

360-tisíc Židov, ku ktorým sa po zabratí Rakúska 15. marca 1938 pridalo z tzv. Východnej Marky ďalších 147-tisíc. Mnohí našli nový domov v Československu. Žiaľ, nie na dlho. Presne po roku Nemci našu republiku rozbili. Z Ríšskeho protektorátu Böhmen und Mähren do konca októbra 1941 ušlo okolo 30-tisíc Židov. Tí, čo v Tretej ríši zostali, sa mylne domnievali, že už horšie byť nemôže. Chudobnejším chýbali peniaze na cestu do zámoria, vlaky i prepravné lode mali obmedzenú kapacitu. Navyše viaceré demokratické štáty zredukovali kvóty pre utečencov, resp. úplne priškrtili prísťahovateľstvo.

...potom koncentračné tábory

Po prepadnutí ZSSR 22. júna 1941 nasledovali za Wehrmachtom špeciálne oddiely Einsatzgruppen SS, ktoré, nevyvráždňovali na okupovaných územiach iba politických komisárov, komunistov a komsomolských aktivistov, ale aj civilné obyvateľstvo. Počty Židov, ktorí tam zahynuli do januára nasledujúceho roka, sa odhadujú na státisíce. Zväčša nechcenými svedkami krvavých jatiek, ktorým asistovali ukrajinskí nacionalisti, boli vojaci slovenskej armády. Tá sa podieľala na agresii proti slovenským národom s požehnaním kňaza prezidenta Jozefa Tisu.

Okupanti pri prepadoch dedín a miest používali bežné strelné zbrane. Po niekoľkých inšpekciách Heinrich Himmler „útlocitne“ skonštatoval, že takéto spô-

Účastníci konferencie vo Wannsee, v prvom rade tretí zľava je Eichmann, štvrtý Heydrich.

soby likvidácie škodia psychike katov. Bolo to navyše zdĺhavé a drahé, muníciu vraj potrebujú viac na frontoch. Preto začal hľadať iné metódy zúčtovania sa s „rasovo nečistými“, politickými odporcami aj sovietskymi vojenskými zajatcami.

Politici druhého rangu

Na rokovaní v rekreačnej zóne pri Berlíne sa pred 80 rokmi nezišli politické esá. Okrem SS-Obergruppenführera Reinharda Heydricha súčasníci poznajú iba Obersturmbannführera Adolfa Eichmanna.

Zvyšní trinásti muži boli politikmi druhého rangu: štátni tajomníci rezortov vnútra a spravodlivosti, či špeciálnych ministerstiev pre obsadené a okupované východné územia, riaditelia straníckej kancelárie NSDAP a Ríšskej kancelárie, náčelníci gestapa a bezpečnostných služieb z „pričlenených“ štátov.

Vládol mrazivý deň, padal tichý sneh. Eichmann osobne dozeral na to, aby personál vo vile pre hostí bez chybičky pripravil vybrané jedlá a nápoje, vrátane kvalitných vín z polovice Európy. Pri čakaní na hlavného účastníka sa prítomní rozprávali najmä o umení a kultúre...

Rokovanie viedol Heydrich

Heydrich, ktorého Himmler poveril organizáciou podujatia, prišiel posledný. Pôvodne sa mali stretnúť 9. decembra 1941, ale pre „nepriaznivú situáciu“ pri Moskve a náhly vstup USA do vojny po útoku na Pearl Harbor ho presunuli na január 1942. Ro-

kovanie trvalo 90 minút, z toho na úvod takmer hodinu rečnil Heydrich.

Podľa neho v Európe žilo jedinášť miliónov Židov. Napríklad v Generálnom guvernemente zriadenom nacistami v strednom a južnom Poľsku 2,28 milióna, v Białystoku na severovýchode dnešného Poľska 0,4 milióna, celkovo vo Francúzsku 865-tisíc, v Maďarsku 743-tisíc, v Rumunsku 342-tisíc, vo Veľkej Británii 330-tisíc, v Holandsku 161-tisíc, na Slovensku 88-tisíc, v protektoráte údajne ostalo 74 200 Židov. Pri Sovietskom zväze uviedol číslo 5 miliónov, z toho na Ukrajine 2,99 milióna a v Bielorusku 446-tisíc... Estónsko ako

jediné označil za Judenfrei, bez Židov.

Velká část „odpadne“

Keďže bol pôvodný nápad deportovať Židov na Madagaskar alebo do Palestíny počas vojny nerealizovateľný a ďalšiu emigráciu z Nemecka zakázali, Heydrich prítomným signalizoval, že ich budú posilať „do pracovného nasadenia“ na východ, pričom sa pri transporte a počas otrockej roboty počítalo, že „bezpochybné veľká časť odpadne prirodzeným úbytkom“.

„Rozdelení podľa pohlavia budú v týchto pracovných oblastiach stavať cesty,“ vyhlásil SS-Obergruppenführer. „Už po-

Na Slovensku a v protektoráte

Zo železničnej stanice v Poprade 25. marca 1942 vyslali ľudáci prvý transport Židov do koncentračného tábora pri poľskom meste Osvienčim. Do vagónov pre dobytok natlačili 1000 mladých žien, jedna cestou zahynula. Auschwitz-Birkenau sa o niekoľko týždňov stal najväčšou továrňou sveta na smrť.

Do 20. októbra 1942 Tisov režim odliffoval na otrocké práce na území Nemcami okupovaného Poľska 57 628 židovských spoluobčanov. Druhá vlna deportácií približne 13-tisíc ľudí sa začala po okupácii Slovenska nemeckými jednotkami v septembri 1944. Trvala do konca marca 1945.

Príslušníci čs. exilovej armády Jozef Gabčík a Jan Kubiš 27. mája 1942 splnili svoju úlohu v rámci operácie Anthropoid. Vykonali atentát na Reinharda Heydricha. Nemeckí okupanti 10. júna z pomsty zrovnali so zemou banícku obec Lidice pri Kladne a 24. júna vypálili Ležáky v okrese Chrudim.

Sedem parašutistov vyslaných z Londýna, ktorí sa ukrývali v Kostole sv. Cyrila a Metoda, 18. júna zahynulo v nerovnom boji s nepriateľom. Zberný tábor v starej vojenskej pevnosti v Terezíne sa premenil na priestupnú stanicu pre tisíce väzňov z bývalého Československa, Juhoslávie a západnej Európy na ich ceste na takmer istú smrť.

Konečné riešenie, väzni na dospeláckom bloku v Buchenwalde.

Padal tichý sneh

čas presunu mnohí z nich zahynú. S najodolnejším zvyškom sa musí zaobchádzať tak, aby sa po prípadnom prepustení nemohli stať semenom nového židovského oživenia.“ Tých, čo zázrakom to peklo prežijú, chcel fyzicky zlikvidovať.

Účastníci si na základe Heydrichových definícií ujasňovali, koho pri tejto operácii treba považovať za Žida a koho nie. Keď ktosi nie je „čistý Žid“, treba vraj zistiť, koľkých má židovských predkov, či sa zosobášil so Židom, resp. Nežidom a či s ním vychováva vlastné deti.

Výnimka si vyžadovala sterilizáciu

Povinný odsun sa netýkal tých, ktorým „najvyššie úrady strany a štátu“ udelili písomnú výnimku. Takých však mali pre istotu sterilizovať, aby si nezaložili, nedajbože, rodinu! Ak by takýto zásah do svojho tela odmietli, tak by ich museli deportovať. Smolu mali aj tí, čo síce uzavreli manželstvo s nežidovskou osobou a mali deti, no vyznačovali sa „rasovo zvlášť nežiaducim vzhľadom“.

Na Heydrichov referát nadviazalo zo tridsať minút otázok a komentárov, po ktorých nasledovala neformálna konverzácia. Išlo len o potvrdenie predstáv Berlína o riešení židovskej problematiky a o koordináciu činnos-

ti zainteresovaných inštitúcií. Ku koncu schôdzky sa podával drhý koňak...

Vojnový zločinec vypovedá

„Páni stáli spolu alebo sedeli a diskutovali o téme celkom úprimne, odlišne od jazyka, ktorý som musel neskôr použiť v zázname. Hovorili o metódach zabíjania, likvidácii a vyhladzovaní“, priznal po rokoch na súde v Izraeli Eichmann. Heydricha priebeh stretnutia uspokojil. Očakával totiž odpor, namiesto toho našiel úplnú podporu.

Eichmanna poveril, aby vypracoval protokol. Mal sa vyhnúť explicitným výrazom, necitovať všetko doslova. Pri výsluchu v roku 1962 poznamenal, že „ur-

čité prehnane rozhovory a žargon som musel previesť do úradného jazyka“.

Odhalená zápisnica

Výrazy ako „zvláštne zachádzanie“, „vysídlenie“, „evakuácia“, či „úspešné urýchlenie konečného riešenia (Endlösung) židovskej otázky (Judenfrage)“ predstavujú povel na rýchly štart likvidácie Židov v Nemecku a jeho satelitoch. Nacistickým štátom programovo riadená a plánovaná genocída európskych Židov si v rokoch 1933 až 1945 vyžiadala podľa rozličných odhadov 11 až 17 miliónov obetí!

Eichmann kópie zápisníc i s protokolom poslal všetkým

Eichmann pred súdom v Izraeli, rok 1962.

Múzeum venované konferencii vo Wannsee.

účastníkom. Dokumenty na sklonku vojny nacisti skartovali, aby zakryli stopy po zločinoch proti ľudskosti. V roku 1947 však americký prokurátor Robert Kempner našiel v zabavených spisoch kópiu zaslanú štátnemu

podtajomníkovi Ríšskeho ministerstva zahraničných vecí Martinovi Lutherovi.

Svet sa tak všetko dozvedel.

Dnes je tam pamätník

Objavený spis už nestihli predložiť pri pojednávaní tribunálu v Norimbergu, no využili ho v tzv. následných norimberských procesoch. Vtedy však západní spojenci, najmä Američania, nechceli tvrdo trestať bývalých nacistov. A tak sa viacerí účastníci schôdze dožili vysokého veku. Zomreli na slobode až v 80. rokoch minulého storočia.

Pri príležitosti 50. výročia konferencie budovu pri jazere Wannsee premenili na pamätník a múzeum, ktoré pripomína túto neslávnu kapitolu nemeckej histórie. V roku 2001 Američania v koprodukcii s Britmi nakrútili historický film Konferencia vo Wannsee.

Hlavní osnovatelia holokaustu

Najvyšší veliteľ „elitných“ vojenských zložiek Waffen-SS (Schutzstaffel) **Heinrich Luitpold Himmler** spolu s fűherrom Adolfom Hitlerom a ríšskym maršalom Hermannom Göringom tvoril trojicu najsilnejších mužov NSDAP a Tretej ríše. Narodil sa 7. októbra 1900 v Mníchove, kde sa spoznal s Hitlerom. Po nástupe nacistov k moci sa na tri roky stal veliteľom tajnej polície Gestapo, v rokoch 1943 až 1945 zastával funkciu ministra vnútra.

Heinrich Himmler

Vyznával filozofický mysticizmus, zaujímal sa o okultizmus. Ako fanatický rasista presadzoval árijský mýtus o nadradenosti nemeckého národa. Priamo sa podieľal na realizácii Hitlerovej vízie konečného riešenia židovskej otázky priemyselným vraždením v koncentračných táborech a masovými popravami civilného obyvateľstva jednotkami Einsatzgruppen, ktoré sa „vyznamenali“ aj pri fašistických represáliách po potlačení SNP.

Po porážke nemeckého nacizmu sa Himmler ukrýval, no zadržali ho neďaleko dánskej hranice britskí vojaci. Zod-

povednosti za spáchané zločiny sa vyhol tak, že 23. mája 1945 vo väzení pred výsluchom prehryzol kyanidovú kapsulu a zomrel.

Reinhard Tristan Eugen Heydrich prišiel na svet 7. marca 1904 v Halle nad Sálou v rodine hudobného skladateľa a riaditeľa konzervatória. V roku 1931 sa stal členom NSDAP a SS. Vďaka jeho tvrdým postojom ho začali prezývať „blondavý diabol“. Aktívne sa podieľal na noci dlhých nožov, ktorou sa hitlerovci vysporiadali s konkurentmi vo vlastných radoch. Heydrich vynikal ako nadaný hudobník i športovec, osobitne v jachtingu a šerme. V roku 1936 sedel v organizačnom výbore berlínskych olympijských hier. V tom istom roku prevzal po Himmlerovi velenie Gestapa. Pod jeho vedením sa vytvoril Hlavný úrad ríšskej bezpečnosti (RSHA), neskôr sa stal druhým najvyšším predstaviteľom vojenských jednotiek Waffen-SS.

Reinhard Heydrich

Keď ho Hitler ako svojho obľúbenca vymenoval v septembri 1941 za zastupujú-

ceho ríšskeho protektora v Prahe, medzi prvými opatreniami zaviedol stanné právo a rozpútal brutálne prenasledovanie „nelojálnych a nepriateľských živlov“. Vyslúžil si tak druhú prezývku pražský mäsiar a kat. Zomrel 4. júna 1942 na následky atentátu. Fűherer mu nechal vystrojiť veľkolepú rozlúčkovú slávnosť v Prahe a štátny pohreb na cintoríne invalidov v Berlíne.

Otto Adolf Eichmann sa narodil 19. marca 1906 v Solingene. Začiatkom 30. rokov pôsobil v Rakúsku, kde vstúpil do nacistickej strany a stal sa členom rakúskej odnože SS. V roku 1934 agilne slúžil v prvom koncentračnom tábore Dachau pri Mníchove. Odtiaľ ho povolali do ústredného úradu Sicherheitsdienst (SS) v Berlíne, kde sa ujal vedenia Abteilung Juden – židovského oddelenia. Zaoberal sa problematikou emigrácie do Palestíny, ktorú navštívil. Po vstupe Wehrmachtu do Rakúska v marci 1938 dohliadal na zatýkanie a likvidáciu tamojších Židov. Dva dni po prijatí vienskej arbitráže – 4. novembra 1938 pricestoval na Slovensko, kde spolu s Alexandrom Machom zostavili nariadenie o tzv. postrku približne 7500 slovenských Židov na územie odstúpené Maďarsku. Eichmanna vtedy prijal aj predseda autonómnej vlády Jozef Tiso. Po 15. marci 1939 sa presídlil do Prahy, aby sa podieľal na holokauste

v Čechách a na Morave. Po stretnutí vo Wannsee sa ujal dohľadu nad vykonávaním transportu Židov do miest ich fyzickej likvidácie v okupovanom Poľsku.

Po vojne nebola Eichmannova úloha v nacistickej vykynožovacej mašinérii známa. Dostal sa síce do zajateckého tábora, no podarilo sa mu dvakrát ujsť. Pracoval pod falošnou identitou v lesnom hospodárstve. Medzitým sa na norimberských procesoch objavili dôkazy o jeho

Adolf Eichmann na súdnom precese v Izraeli, roku 1961.

vojnových zločinoch, preto v roku 1958 ušiel do Argentíny. Tam ho po dvoch rokoch vypátrala za pomoci lovca nacistov Simona Wiesenthala izraelská tajná služba Mosad. Eichmanna uniesli do Izraela, kde ho odsúdili na smrť a 1. júna 1962 v Ramle popravili obesením.

Sme apolitická organizácia?

Jozef Petráš, predseda ObV SZPB Martin

Medzi členmi, ale najmä funkcionármi SZPB často zaznieva polemika, či je SZPB a jeho činnosť striktné apolitická alebo nie. Kvôli činnosti a prístupu k vypracovaniu, schvaľovaniu a vykonávaniu rozhodujúcich dokumentov SZPB v tom treba mať jasno. Niektorí hovoria, máme byť vo svojej činnosti nepolitickí a nemáme komentovať politické podujatia, prejavy, stanoviská politikov a pod.

Najskôr si vysvetlíme, čo pod pojmom nepolitický/apolitický rozumieme. Vo všeobecnosti ide o prejav ľahostajnosti k politike, nezaujímam o ňu a vyhýbanie sa jej vo svojich prejavoch, strápenie sa politického diania.

Máme sa verejne vyjadrovať

Z praktického hľadiska ide najmä o otázku, či sa SZPB môže vyjadrovať k otázkam základov, na ktorých stojí právny štát (občianske slobody, suverénita štátu, teda k samej demokratickej podstate nášho štátu). Zastávam názor, že áno.

Tieto všeobecné hodnoty sú fundamentami, z ktorých vyvierajú naša činnosť a nesmú byť ľahostajne žiadnemu nášmu členovi. Sú základom slobodného priestoru, v ktorom dobrovoľne vykonávame svoju činnosť v súlade s právnym poriad-

kom SR. Výnimku tvoria činnosti, ktoré by preukázateľne sledovali dosahovanie svojich cieľov spôsobmi, ktoré sú v rozpore s ústavou a zákonmi Slovenskej republiky. Absencia takéhoto priestoru mári v dôsledkoch našu činnosť v jej základoch.

Podstata našej existencie

Predstavme si situáciu, že sa budeme nečinne pozerať na porušovanie demokratických slobôd, ľudských práv, suverenity štátu, zneužívanie štátnej moci, na akty neúcty k odbojárom, osloboditeľom, ktoré sú prospešné pre určité skupinové alebo individuálne záujmy. Musíme zbystriť pozornosť voči takýmto tendenciám aj napriek tomu, že časti našej spoločnosti takýto trend vyhovuje, alebo sú k podobnému vývoju nevhľadní. Často ide o krehkú medzu demokracie a slobody s autokraciou.

Slobodný občan, slobodné občianske združenia, medzi ktoré SZPB nepochybne patrí vrátane ich členov majú nielen právo, ale aj povinnosť sa k týmto horúcim politickým témam vyjadrovať, kľásť otázky kompetentným, požadovať záruky, vyžadovať nápravu a podieľať sa na verejnej občianskej kontrole orgánov verejnej moci, predovšetkým podnikmi, námetmi, ale aj kritikou ich činnosti, obracať sa na štátne orgány petíciami. Slobodný, demokratický a právny štát musí permanentne vytvárať priestor pre takéto fungovanie združovania občanov.

Členovia základných organizácií SZPB Trebišov 4 a Nižný Žipov navštívili dňa 16. januára Štrbské Pleso, kde si položením kvetov a zapálením sviečky pri pamätníku SNP uctili pamiatku padlých hrdinov Povstania.

Text a foto: Alexander Gergely, predseda ZO 4 Trebišov

Výbor ZO SZPB č. 37 Bratislava-Petržalka zorganizoval 10. januára pri príležitosti 109. výročia narodenia významného organizátora SNP Dr. Gustáva Husáka pri jeho hrobe na cintoríne v Dúbravke pietnu spomienku.

Text a foto: Ján Luhový

Stretnutie umelcov s predsedom SZPB

Branislav Balogh

Už v prvých dňoch nového roka sa predseda zväzu Pavol Sečkář stretol s predstaviteľmi Klubu umelcov, spisovateľov a historikov pri ÚR SZPB Jozefom Leikertom a Ladislavom Skrakom. Dohodli sa na príprave výstav a prezentácií slovenského umenia proti fašizmu doma a v zahraničí, najmä vo vzťahu k mladej generácii.

Na stretnutí sa zúčastnil aj tajomník ÚR SZPB Viliam Longauer. Predstavitelia klubu chcú byť aktívni aj v redakčnej rade Bojovníka a podieľať sa na zlepšení jeho kvality.

Ďalší autorský úspech J. Leikerta

Z vlnajších aktivít klubu treba spomenúť výstavu k 100. výročiu Janka Nováka, stálu expozíciu SZPB a výstavu Nikdy nesmieme zabudnúť. Zdôrazniť treba i autorský úspech Jozefa Leikerta, ktorého kniha *Mňačko a Izrael* získala výročnú cenu Slovenského centra PEN.

Jozef Leikert, Pavol Sečkář a Ladislav Skrak.

foto: autor

Pavol Sečkář ocenil tieto výsledky a vyjadril podporu prof. Leikertovi, ktorý pripravuje svoju ďalšiu knihu s uvedením vo februári tohto roku. Prítomní sa zhodli na potrebe oživenia činnosti zväzu v období po pandémie a v rámci príprav XVIII. zjazdu SZPB.

Priestor žijúcim odbojárom

V redakcii Bojovníka sa predstavitelia klubu podelili o svoje skúsenosti zo spracovávania a prezentácie spomienok priamych účastníkov národno-oslobodzovacieho boja a zápasu. Odporučili uprednostňovať prezentovanie žijúcich veteránov. K dávnejšie zosnulým najvýznamnejším osobnostiam a veliteľom bojov sa možno vrátiť aj v budúcnosti na základe archívnych materiálov.

Prof. Leikert pripomenul nutnosť kritického zhodnotenia výpovedí pamätníkov, ktoré sám využíval pri písaní knihy *Sny v okovách* a iných prácach. Doktor Skrak zdôraznil nutnosť aktualizovať vzácne hodnoty ako výtvarné spomienky mnohých slávnych účastníkov SNP a oslobodzovania Slovenska.

Výročie oslobodenia Poltára

Luba Šalková, MsÚ Poltár

Oslavy 77. výročia oslobodenia nášho mesta sa už druhý rok pre pandémiu ochorenia COVID-19 uskutočnili v komornom duchu. K Pamätníku padlých v prvej a druhej svetovej vojne položila vence primátorka mesta Martina Brisudová so zástupcami SZPB, ako i ďalších organizácií a občanov mesta.

„Dnes sme sa tu, na Námestí osloboditeľov zišli, aby sme si pietnou spomienkou pripomenuli významnú udalosť, ktorá obrátila dni neistoty, bolesti a strachu na dni víťazstva, slobody a ľudskej spolupatričnosti,“ prihovorila sa primátorka. „Aby sme pri pomníku s vyrytými menami odvážnych mužov pripomenuli tých, ktorí slobodu nášmu mes-

tu priniesli a prejaviť im úctu a vďaku. Odvážne činy týchto mužov ako i vojnové udalosti nemožno z ľudských dejín vymazať. Práve naopak, treba ich pripomínať mladej generácii,“ zdôraznila.

S historickými udalosťami prebiehajúcich oslobodzovacích bojov v okolí Poltára prítomných oboznámil predseda Mestského výboru SZPB v Poltári Ján Iždinský. Účastníkov osláv pozdravil aj predseda ObV SZPB v Lučenci Jozef Cerovský.

Z priamych účastníkov vojny v našom meste žije už iba Helena Gabľasová, Ladislav Kamenský, Elena Hanesová a Július Mužík. V mestskej organizácii SZPB ich postupne nahrádzajú mladšie generácie. Ďakujeme všetkým, ktorí si prišli pripomenúť významný medzník v histórii nášho mesta.

Časť účastníkov slávnostného podujatia, v strede primátorka M. Brisudová a predseda ObV SZPB J. Cerovský.

foto: autorka

Pomocník partizánov z Mikuláša

Mária Holušová, predsedníčka ZO SZPB v L. Mikuláši

Prinášame Vám rozprávanie 96-ročného Pavla Chrapčiaka z Liptovského Mikuláša. Od vypuknutia Povstania do prvých aprílových dní roku 1945 pôsobil ako zásobovateľ v partizánskej jednotke Za oslobodenie Slovanov! Po vojne vyštudoval VŠE v odbore hospodárske plánovanie. Je vzorným príkladom človeka, ktorý protifašistické poslanstvo a hodnoty SZPB vstúpil svojim potomkom.

Pavel Chrapčiak s ocenením od mesta Liptovský Mikuláš.

Narodil som sa 10. januára 1926 v Liptovskom Mikuláši rodičom Michalovi a Márii, rod. Bazelovej ako tretie zo štyroch detí. Otec bol vyučený garbiar, ktorý vlastnil konský záprah a málo pôdy.

Detstvo a učňovský začiatok

Zomrel mladý v roku 1936. Mama nebola schopná vykonávať prácu sama. Preto zobrala ku koňom sluhu, ktorý vykonával všetky roľnícke práce a chodil na furmanky. Aj my sme museli doma pomáhať. Postarať sa a nachovať dobytok, okopávať zemiaky, zbierať zelinu na prípravu sečky pre ošipané. Keď musel v 1938, sluha Adam pri mobilizácii narukovať, narobili sme sa najviac. Meštiansku školu som ukončil v roku 1940 a roz-

hodol som sa vyučiť za brašnára. Nastúpil som za učňa ku firme Jozef Filer a práca s kožou a jej spracovanie sa mi zapáčila.

Od garbiara k partizánovi

Po prvom roku som bol pridelený k majstrovi, dobrému odborníkovi Samkovi Beňovi. Naše výrobky išli na odbyt. V roku 1943 som dostal výučný a tovarišský

Plnenie zásobovacích úloh

Tam mi funkcionári povedali, že pre mňa, brata Vlada a ďalších majú dôležité úlohy. Mimo kasární, v humnách pri Váhu boli vybavovacie mobilizač-

né strediská, do ktorých sme na konských povozoch vozili vojenskú výstroj pre mobilizovaných záložníkov. Tiež sme vozili potraviny do Demänovskej doliny vojenskej jednotke určenej na jej obranu. Po vstupe Nemcov do Liptovského Mikuláša sme potraviny vozili poľnými cestami.

Prvý kontakt s Nemcami

Raz sme viezli mäso z kravy do Ilanovskej doliny. Tu boli umiestnení partizáni zo skupiny Kosatec, ale aj domáci účastníci SNP, ktorí sa museli skrývať pred gardistami. Pri spiatocnej ceste nás zastavila nemecká hliadka. Na saniach sme mali naložené drevo, aby sme neboli podozriví. Preukázali sme sa priepustkami, tzv. paseršajnmí a pustili nás. Ale podozrenie v nich ostalo, a tak sme vždy museli rozmýšľať, kde pôjdeme nabudúce a zisťovať, kde majú Nemci svoje nové hliadky.

Prestrelka

Nasledujúci deň sme sa dozvedeli, že Nemci idú brať všetkých mužov od 18 do 40 rokov. Tak sme sa spolu s ďalšími dedinčanmi usalašili v provizórnom prístrešku pri Vratnej. Tento pohyb museli Nemci spozorovať, lebo druhý deň vyslali do doliny prieskumnú hliadku. Tá narazila na vysunutú stráž partizánov. Došlo k prestrelke a bez obetí sa nemecká hliadka dala na útek. V tom čase došla partizánska spojka od kapitána Kučeru z Brtkovice s rozkazom, že sa tam všetci majú presunúť.

Ja s Karolom Sobolovským sme sa však museli vrátiť, aby sme mohli zásobovať partizánov. Prechádzali sme Javorovou dolinou a odtiaľ pod Poludnicu, kde sme narazili na zemlianku francúzskych partizánov, medzi

ktorými bol aj ruský vojak Ríša. Spolu s ním nás poslali pre potraviny, ktorých mali nedostatok.

Pri schádzaní dolu svahom sa ozvala strelba. Zakrátko sme stretli do vrchu utekajúcich Židov, ktorí sa ukrývali v zemljankách nad cestou. Nemohli sme sa vrátiť späť. Noc sme prebdeli v horskej kolibe. Ráno sme zišli k vypálenej horárni, v ktorej boli partizáni brániaci prístup Nemcov z dediny do Jánskej doliny. Do okolia Podtúrne už padali delostrelecké granáty postupujúcich vojsk Sovietskej armády a príslušníkov 1. čsl. arm. zboru.

Krutosť vojny

Cez kroviská popri Váhu sme prišli do mesta, aby sme nachystali potraviny a výstroj pre fran-

Začal som pracovať u firmy ALBERT HÁZ a stal som sa podpredsedom závodného výboru. Na členských schôdzkach sme vyjadrovali svoje požiadavky, pretože majiteľ nám sťahoval zo mzdy.

Bojovník za sociálne práva

To nás poburovalo. Tak sme sa 25. februára 1948 pripojili k hodinovému štrajku, ktorý vyhlásili odborári na celoštátnom zjazde v Prahe. My, mladí ľudia organizovaní v SZM, sme sa podieľali na organizovaní brigád v mesiaci. V roku 1949 som bol vybratý na šesť týždňové politické školenie do Rajeckých Teplíc. V roku 1951 som sa oženil a o dva roky odišiel na 3-ročné štúdium na Vysokú politickú školu pri ÚV KSČ v Prahe. To už bol na svete syn Pavol, neskôr pribudli ešte

S nebohým gen. Jánom Ilanovským na oslavách SNP v Liptovskom Mikuláši v roku 2021.

cúzkych partizánov. O naše mesto sa bojovalo dlhé dva mesiace, to by bolo na dlhé rozprávanie. Sloboda k nám napokon zavítala 4. apríla 1945. Až neskôr sme sa dozvedeli, že počas strelby na tých utekajúcich Židov zajali niekoľkých mužov. Nemci ich v ružomerskej väznici mučili a nakoniec ich nad kúpeľmi Lúčky nechali roztrhať zúrivými psami. Spomínam si, že zatkli aj MUDr. Rajniaka, lebo zaobstaral peniaze od Kubovčeka pre majora Ďumbalu, ktorý bol tiež zatknutý.

Protifašistický bojovník a oprava po vojne

Keď vznikol predchodca SZPB, podal som si prihlášku a od roku 1946 som členom. Po skončení vojny nebol život pre nikoho ľahký. Ľudia stratili príbuzných, domovy... Aktívne som sa zapojil do pomoci pri opravách domov, mostov, spolu s dôstojníkom armády, dvomi záložníkmi, vojakmi, bratmi Rajníkovicami, Vladom Lenkom a Vladom Haviarom som pomáhal odstraňovať nášľapné míny a nevybuchnuté granáty z polí.

tri dcéry. Po práci pre OV KSS som bol od roku 1972 riaditeľom Slovenskej štátnej sporiteľne v Mikuláši.

Činnosť v SZPB

Dlhé roky som bol členom ZO SZPB, asi 10 rokov jej predsedom, robili sme prednášky a vysvetľovali históriu SNP. V tomto období sme zrekonštruovali a opravili partizánske bunkre na Lúčkach v doline Krčáhovo v Demänovskej doline, kde boli partizáni pod velením kapitána Kučeru. Tieto miesta bojov a partizánskej činnosti sú pre mňa posvätné.

Povzdych veterána

Je mi len ľúto, že dnešná Hegerova a ani predošlá Matovičova vláda nemá pre nás, členov SZPB, pochopenie a nepodporuje nás. Spomeniem len zoškrtané dotácie, alebo cirkus okolo spolitizovania Múzea SNP.

Naopak, som šťastný vo vyše 70-ročnom manželstve s manželkou Máriou, s ktorou sme vychovávali syna Pavla a dcéry Zdenku, Tatianu a Máriu.

Foto: archív autorky

Napriek vysokému veku nechýba na pamätných miestach SNP.

Oslávenec Emil Janovic

Simona Štepanovicová, tajomníčka ObIV SZPB Nové Mesto nad Váhom

Krásnych 87 rokov oslávil 11. januára dlhoročný člen SZPB a v súčasnosti člen ObIV Nové Mesto nad Váhom Emil Janovic. Je to človek blízky nielen môjmu srdcu. Ľudí si získava srdečnosťou a humorom.

Premýšľam, či sa v našom podjavorinskom kraji nájde niekto, kto by aspoň raz neochutnal jeho legendárnu „uzdravicu“. Hoci mu už „nôžky“ nedovoľujú aktívny pohyb, má bystrú myseľ a nehasnúci elán. Keď som mu v deň jeho narodením telefonovala, bola som už niekoľkú v poradí. A vôbec sa tomu nečudujem. Veď napokon, krásne to vystihuje citát Dietricha Bonhoeffera, ktorý povedal: „Máločo obšťaštuje viac než pocit, že človek pre ostatných ľudí niečo znamená.“

Pre nás „Emilko“ znamená veľa, preto mu i touto cestou želáme všetko najlepšie, ešte veľa krásnych chvíľ medzi nami prežitých v zdraví, šťastí a láske, s úsmevom na tvári a radosťou v srdci.

- **Banská Bystrica:** Mikuláš Palko 81, Ing. Pavol Sečkář, PhD. 83, Ing. Margita Štyráková 75, Ivan Staffen 40, Viera Donovalová 75, Agnesa Magyarová 80, Elena Skřivánková 70, Anna Murgašová 75, Ľubica Murgašová 65, Michal Stebila 70, Miroslava Chlebová 40, Mária Kováčiková 83, Viera Lendvayová 65 a Mgr. Marta Veselovská 80 rokov.
- **Bratislava:** Mária Rukavíková 84, Tibor Slíva 82 a Ing. Vladimír Petratur 89 rokov.
- **Čadca:** Jozef Vražel 60 rokov.
- **Čaňa:** Miroslav Ňarjaš 65, Mária Bačová 75 a Mária Bitová 86 rokov.
- **Dolný Kubín:** Ľudovít Kudlík 93 rokov.
- **Kežmarok:** Adelaida Plátová 89 rokov.
- **Klenovec:** Margita Bálintová 88, Mária Štefániková 91 a Mária Paľová 88 rokov.
- **Košice:** Miloš Ihnat 55, Slávka Brunacká 45, Štefan Bača 80, František Kráľka 75, Mgr. Peter Nišpónsky 70, Katarína

- na Benčková 70, Magdaléna Pešáková 75, Mária Bérešová a Mária Zaputílová 90 a Valéria Sekelová 84 rokov.
- **Lehota pod Vtáčnikom:** Jozefína Tonhajzerová 81 rokov.
- **Liptovská Teplička:** Mária Dunajská 55 a Františka Mezevská 86 rokov.
- **Ľubietová:** Monika Fischerová 35, Nadežda Jahodová 75, Júlia Hiadlovská 88, Soňa Majerová 70 a Dušan Fajfer 65 rokov.
- **Martin:** Anna Dabová 75 a Anna Košarišťanová 70 rokov.
- **Miežgovce:** Alena Dzuríková 85 rokov.
- **Myjava:** Ján Martiš 88 a Ing. Pavel Sadloň 75 rokov.
- **Nitra:** Anna Gajdošová 70 rokov.
- **Nová Baňa:** Anna Šurková 85 rokov.
- **Očová:** Pavel Holík 60 rokov.
- **Ostrý Grúň:** Mária Rošková 60 rokov.
- **Pohorelá:** Jozef Garic 82, Ľudmila Rochovská 65, Mária

- Šajšová 82 a Mária Mravíková 65 rokov.
- **Prievidza:** Bohumila Šuníková 86, Helena Svitková 94 a Emília Dekányová 75 rokov.
- **Rimavská Sobota:** PaedDr. Helena Husárová 75, Marta Čikošová 81, Ľubica Varjúová 70, PaedDr. Darina Urbanová 65, Jana Rojíková 65 a Ľubomír Velkov 55 rokov.
- **Rožňava:** Božena Čeklovská 65, Katarína Bányasová 80 a Ján Čapo 70 rokov.
- **Slovenská Lupča:** Zuzana Giertlová 75, Eleonóra Kiššová 75, Miroslav Majer 70, Jolana Hrabčíková 84 a Iveta Petříková 70 rokov.
- **Špania Dolina:** Ján Beňo 88, Emanuel Bulla 86, Milan Lačný 82, Emília Belanová 75 a Anna Slobodníková 70 rokov.
- **Stará Kremnička:** Alfonz Hrmo 91, Róbert Sekereš 83, Mária Ďurčová 75, Mária Holinová 75, Terézia Čižniarová 65 a Ivan Barian 45 rokov.
- **Stará Turá:** Mária Dekányová 68, Stanislav Kýška 72, Stanislav Zigo 73, Zuzana Zigová

- 69 a Vladislav Mikláš 75 rokov.
- **Trenčín:** Rozália Šrámeková 87, Mária Chudíková 85, Anna Kovačková 84, Ing. Ján Dibala 82, Darina Samáková 70 a Roman Herman 55 rokov.
- **Vysoká nad Kysucou:** Mária Šupčíková 80 rokov.
- **Závadka nad Hronom:** Ján Nosko 80, Pavol Michalko 65 a Jozef Kubík 97 rokov.

- **Žiar nad Hronom:** Anna Baniarová 60, Ľubomíra Henželová 70 a Helena Cabániková 93 rokov.
- **Zvolenská Slatina:** Mária Janespalová 78, Mária Ľuptáková 87, Mária Pavlíková 87 a Pavel Šalko 80 rokov.

Jubilantom srdečne blahoželáme.

Navždy sme sa rozlúčili

- **Bernolákovo:** s 81-ročnou Alenou Záhorcovou.
- **Bojnice:** so 78-ročnou Violou Oršulovou.
- **Bratislava:** s 96-ročným profesorom Ing. Jánom Borotom, DrSc. – priamy účastník SNP.
- **Pohorelá:** s 89-ročnou Júliou Haľakovou.
- **Stará Kremnička:** s 85-ročnou Magdalénou Pračko-

- vou a 69-ročným Jaroslavom Sekerešom.
- **Trenčín:** so 79-ročným Ing. Tomášom Švecom plk. v.v. a s 74-ročným Ing. Milanom Héberom.
- **Zvolenská Slatina:** so 73-ročným Jánom Veličom.

Česť ich nehynúcej pamiatke!

Opustila nás dlhoročná tajomníčka

Ivan Nosko, predseda ObIV SZPB Piešťany

Po krátkej chorobe nás začiatkom januára vo veku 84 rokov opustila tajomníčka ObIV SZPB Piešťany Božena Grgáčová.

Jej odchodom stráca naša organizácia obetavú a oddanú dlhoročnú funkcionárku, ktorá svojimi praktickými skúsenosťami napomáhala udržiavať a zveľaďovať tradície a spomienky protifašistického odboja v našej oblasti. Jej aktivity boli široké, pričom bola známa ako pracovitá a zásadová členka vo všetkých spoločenských organizáciách, v ktorých pôsobila.

Jej entuziazmus a súčasne úcta k obetiam fašizmu posilňovali celú členskú základňu a bola vzorom pre mladšiu generáciu členov. Pravidelne sa zúčastňovala na spomienkových akciách, pričom viaceré i organizovala. Nezabudneme na ňu ako na svedomitú a skvelú ženu.

Neznáma vojna v Afrike

Martin Krno

Keď sa povie, druhá svetová vojna v Afrike, milovníci modernej histórie si hneď pomyslia na tzv. púštnu vojnu najskôr v Líbyi a Egypte a potom v Maroku, Tunisku a Alžírsku. Avšak málo vieme o ozbrojených konfliktoch na ostatnom území čierneho kontinentu.

Dvojica autorov Daniel Šmihula a Richard Svitek sa podujali zaplniť tieto biele miesta. Pražské vydavateľstvo Naše vojsko vydalo v slovenčine ich spoločnú publikáciu *Zabudnuté africké bojiská (1940–1942)*, ktorá sa zámerne venuje udalostiam, ktoré sa odohrali počas vojny v Afrike mimo jej stredomorského pobrežia.

Boj o francúzske kolónie

Takmer napospol išlo o francúzske koloniálne územia, v ktorých sa predstavitelia miestnej správy a ozbrojených zložiek po porážke Paríža nacistickým Nemeckom ocitli pred osudným rozhodnutím: byť lojálni ku kolaborantskému režimu vo Vichy

alebo sa pridať k protifašistickej koalícii? V Kongu, Kamerune, Strednej Afrike, Čade, Réunione a na Komorských ostrovoch sa to hnutiu Slobodné Francúzsko podarilo (príslušníkom jeho africkej divízie bol aj herec Jean Gabin). V strategicky významnom Dakare im však nevyšiel ani pokus o druhý útok, podobne skončili aj vo Francúzskom Somálsku, dnes Džibutská republika.

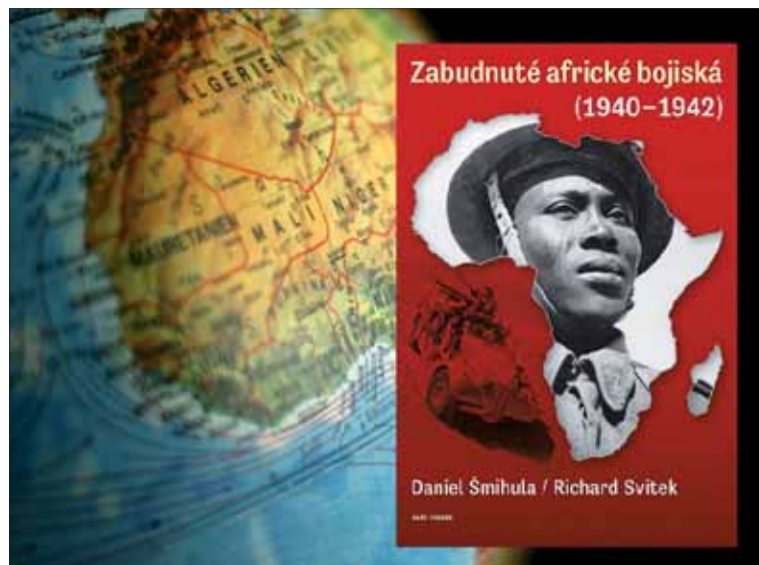
V týchto zrážkach sa zainteresovala aj Veľká Británia, ktorá samozrejme nemala záujem, aby francúzske loďstvo padlo do nemeckých či talianskych rúk. Tu sa zrodili dlhoročné spory medzi politickými rivalmi Charlesom de Gaul-

lom a Winstonom Churchillom, najmä keď po polročnom úsilí o obsadenie Madagaskaru Briti vsadili na vlastnú kartu.

Nebezpečné plány nevyšli

Najrozsiahlejšia kapitola sa venuje práve tomuto, štvrtému najväčšiemu ostrovu sveta. Cez vojnu vyvolali znepokojenie vyhlásenia nacistickej propagandy, že by sa sem mali presídliť všetci Židia. Pochopiteľne, aby ich v hustých lesoch ďaleko od civilizácie mohli bez svedkov fyzicky likvidovať.

Spojenci odhalili aj tajné rokovanie medzi Berlínom a Tokiom o tom, že tam militaristické Japonsko zriadi základne ponoriek a korzárskeho krížnikov, ktoré by ohrozovali námorné spojenie Angličanov s Indiou a Austráliou. O Madagaskar ako zdroj bohatých nerastných surovín sa zaujímali aj USA, ktoré potrebovali tamojší grafit na výstavbu jadrového reaktora.

Sovietsky výprask Japoncov

Boje v čiernej Afrike nenadobudli taký rozsah ako v Európe, Ázii a Pacifiku. Zohrali však dôležitú úlohu pri porážke nemecko-talianskych vojsk v Líbyi a Egypte. Ak by Spojenci neboli úspešne obsadili viaceré strategické pozície, hitlerovské Nemecko by malo v súčasnosti s ďalšími dvoma hlavnými členmi Osi uľahčenú cestu k ovládnutiu zvyšku sveta. Do-

hovory medzi Berlínom a Tokiom sa však nezrealizovali.

Cez Atlantický a Tichý oceán i s Amerikou to mali k sebe veľmi ďaleko. V Indickom oceáne im vojenská spolupráca nevyšla a po výprasku, ktorý Japonské cisárstvo utŕžilo v roku 1939 pri mongolskej rieke Chalchyn, si už netrúfalo viesť so Sovietskym zväzom novú vojnu, ktorá mohla zvrátiť priebeh bojov pri obrane Moskvy a Stalingradu.

Oprava V predošlom čísle sme pri článkoch Výročie narodenia hrdinky ZSSR a Nočné čarodejnice na tejto strane omylom uviedli ako autora Branislava Balogha. V skutočnosti ním bol Ľubomír Dubeň, zástupca HOSK letcov bojovníkov v SNP a zahraničí v ÚR SZPB. Obom, ako i čitateľom sa za omyl ospravedľujeme. **Redakcia**

ČO PÍŠU INÍ

Nový pamätník hrdinom odboja

Spravodajská televízia ČT 24 priniesla reportáž z odhalenia nového pamätníka na okraji obce Nehvizdy. Odhalili ho pri príležitosti 80. výročia zoskoku parašutistov zapojených do operácie Anthropoid.

„Tento hrdinský čin bol jedným z najvýznamnejších aktov nášho odboja v 2. sv. vojne,“ vyhlásila pri tejto príležitosti ministerka obrany ČR Jana Černochová. Vzhľadom na navigačný omyl zoskočili prví parašutisti namiesto východne od Plzne na východ od Prahy v noci z 27. na 28. decembra 1942. Jozef Gabčík a Jan Kubiš potom 27. 5. 1942 úspešne zaútočili na zastupujúceho ríšskeho protektora Reinharda Heydricha.

Pamätník tvorí balvan, na ktorom sú tri kovové pásy, symboly parašutistických lán. Na dvoch sú mená výsadkárov a tretí zdobí nápis Anthropoid. Na odhalení pamätníka sa zúčastnil aj veľvyslanec SR Rastislav Káčer, zástupkyňa veľvyslanectva Spojeného kráľovstva, starosta obce, riaditeľ VHÚ. Doterajší menší pomník sa nachádzal mimo obce v ťažko dostupnom teréne pri diaľnici D11.

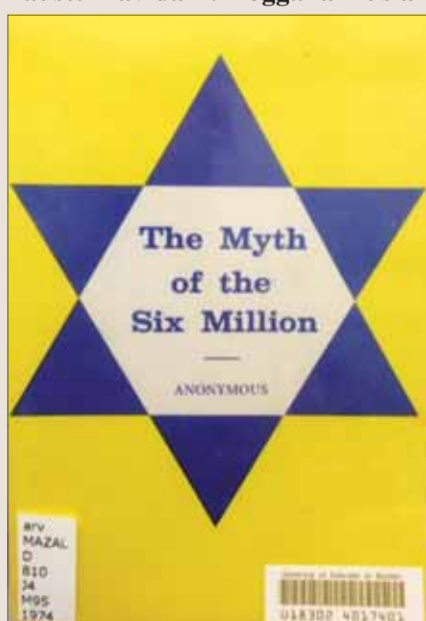

Pamätník Nehvizdy.

foto VHÚ.

Odsúdení za popieranie holokaustu

České médiá informujú o odsúdení konateľky i samotného vydavateľstva Bedyart Press za prečin popierania, spochybňovania, schvaľovania a ospravedlňovania genocídy. Za vydanie knihy známeho antisemitu a popierača holokaustu Davida L. Hoggana musia zaplatiť 60 tisíc Kč (2446 Eur).

Mýtus šiestich miliónov v anonymnom vydaní.

foto: archív redakcie

Nejde o náhodný počin. Vydavateľstvo je známe antisemitskými publikáciami a knihami o rôznych sprisahaniach ako *Synagoga satanova*, *Sprisahanie holokaustu*, *Podvodemie Covid – 19 Agenda* či *Tvár bolševizmu*. Teraz súd v Žďari nad Sázavou rozhodol kvôli knihe *Mýtus 6 miliónov*, ktorá vyšla pôvodne v roku 1969. Obvinení sa chcú odvolať, takže rozsudok zatiaľ nie je právoplatný.

V čase originálneho vydania šlo o jednu z prvých prác v angličtine popierajúcu hromadné vyvražďovanie Židov nacistami v rokoch 1933–1945. Kardinálnym tvrdením bolo, že všetky dôkazy svedčiacie o holokauste boli vytvorené až po skončení vojny. Práca nadväzovala na skoršie autorove knihy, v ktorých tvrdil, že Poľsko z podnetu Veľkej Británie v roku 1939 plánovalo napadnúť Nemecko. A operáciu Barbarossa označil za „preventívnu vojnu, do ktorej bola Ríša dotlačená“.

Zomrel najstarší veterán

V New Orleans v štáte Louisiana zomrel 5. januára vo veku 112 rokov najstarší veterán 2. sv. vojny v USA Lawrence Brooks. Slúžil v hodnosti vojaka v rámci 91. ženijného práporu zloženého zväčša z Afroameričanov. Správu zverejnilo Národné múzeum 2. sv. vojny.

Náplňou jeho služby bolo čistenie šatstva a varenie pre troch beloškých dôstojníkov. Pripomeňme, že do roku 1948 platila v armáde prísna forma segregácie. Miestom jeho pôsobenia boli v rokoch 1941–1945 ostrovy Nová Guinea a Filipínske súostrovia. Pred vojnou pracoval ako piliár a po nej až do dôchodku ako vodič vysokozdvížneho vozíka. S manželkou Eleonorou vychovali 5 detí, dnes žijú 4, 11 vnúčat, 22 pravnúčat a 1 prapravnúča. Od jeho 105. narodenín múzeum usporadúvalo jeho narodeninovú oslavu spestrenú preletom stíhačiek, džezovým triom a pohľadnicovou kampaňou, v rámci ktorej mu prišlo 21 500 blahoželaní z takmer 30 krajín sveta.

Lawrence Brooks.

foto: Brad Beauregard

Spracoval Branislav Balogh

Galéria odboja

Po krátkej ťažkej chorobe skončil 7. decembra 2021 v Bratislave akademický sochár STANISLAV MIKUŠ. Narodil sa 22. novembra 1953 v Handlovej. Po absolvovaní Strednej umelecko-priemyselnej školy v Kremnici pokračoval v rokoch 1974 až 1980 v štúdiu na Vysokej škole výtvarných umení, na oddelení reliéfného sochárstva u profesora Rudolfa Pribiša.

Od ukončenia školy pôsobil vo voľnom povolání. Realizoval rozsiahly súbor sochárskych diel v architektúre, v pomníkovej a pamätníkovej tvorbe, ako aj v oblasti voľnej tvorby s osobitným dôrazom na pôsobivé figurálne ženské torzo a akty. Venoval sa tiež netradičnému vrstveniu dekoratívneho sochárstva, koncipovaniu architektonických objektov, úžitkovým aspektom voľnej sochárskej tvorby určenej do záhradného prostredia, interiérovej dekoratívnej tvorbe v oblasti skla, keramiky, bronzu, v kujných a liatych materiáloch rozličných kovov.

Rozsiahle súbory diel realizoval v sochárskej portrétnej a pamätníkovej tvorbe, v ktorej sa zamerával na národných dejateľov. Oslovovali ho tiež cyrilo-metodské tradície a kresťanské hodnoty. Pozoruhodné sú jeho umelecké iniciatívy, koncepčné aktivity a dnes už uzavretý súbor kreácií, ktoré uplatnil netradičným spôsobom, osobitne pri zveľadení životného prostredia bratislavskej Petržalky.

Umelec bol známy účasťou na podujatiach Matice slovenskej v čase emancipačných úsilí o vznik Slovenskej republiky ako autor pomníkových diel (Prievidza, Jacovce) a radu portrétov

našich národných dejateľov: A. Bernoláka, Š. Moyzesa, J. Palárika, K. Kuzmányho, L. Holubyho či F.R. Osvalda.

Z hľadiska tradícií protifašistického odboja na začiatku i na sklonku svojho plodného umeleckého života napomáhal pri rozvíjaní pamätníkovej tvorby (Suché Brezovo, 1989) a pri mimoriadne náročnej obnove pamätníkov (Krpáčovo, tabuľa V. Žingora v Martine). Škoda, že už nestihol uskutočniť zámer na vytvorenie sôch povstaleckých generálov J. Goliana a R. Viesta.

Mikuš dávnejšie vystavoval vo Volgograde, Moskve na XII. svetovom festivale mládeže a študentstva, v Kazani, Krakove, Amsterdame, Tel Avive, vo Viedni a Frankfurt nad Mohanom. Reprezentatívna súborná výstava autora sa konala v Salle Terene Prezidentského paláca pri príležitosti druhej inaugurácie Igora Gašparoviča v roku 2009. Pôsobil tiež ako člen výboru Klubu výtvarných umelcov a teoretikov pri SZPB. Ak by mal majster Pribiš dnes zhodnotiť svojho žiaka, iste by ocenil, že medzi nami pôsobil následník odkazu a vzdelanosti, ktoré predstavujú mená ako A. Rodin, A. Maillol, A. S. Golubkina, A. Archipenko, ale aj R. Pribiš a T. Bártfay. Ide o líniu, hodnoty a smerovania vývinu, ktoré prekonal balast akademizmu. Ide o ideál, ktorý sa nestal nezvládnutým či márnym úsilím, no prispieva k tomu, aby umenie bolo a zostalo – umením. Nech je výnimočnosť tvorby Stanislava Mikuša potešením pre tých, čo začínajú a pokračujú vo svojej ťažkej, statočnej práci.

PhDr. Ladislav Skrak

Fénix, sochárska štúdia k Cene za pamiatku roka, Ministerstvo kultúry SR.

Justícia, bronz a mramor.

Pamätník SNP, Suché Brezovo 1989.

Dobrá rada nad zlato

Čas kyslej kapusty

Braňo Ondruš

Ak zeleninu v zimnom období, tak jednoznačne kyslú kapustu. Výskumy ukazujú, že je dokonca zdravšia než surová, lebo obsahuje užitočné probiotiká a zlúčeniny, ktoré majú protirakovinové účinky.

Pre posilnenie zdravia v zime je kyslá kapusta bohatým zdrojom vitamínov C, K (dôležitý pre zdravie kostí) a E, ako aj niektorých minerálov (draslík, vápnik, horčík) a vlákniny. Pravidelná konzumácia kyslej kapusty znižuje riziko infekcií spôsobených prechladnutím aj infekcií močových ciest. A ak už ochoriete, rýchlejšie sa môžete uzdraviť. Vďaka kyseline mliečnej je kapusta ľahšie stráviteľná a má priaznivý probiotický efekt na náš organizmus. Napríklad po užívaní antibiotík.

Podľa výskumov probiotiká pomáhajú znižovať plynatosť, nadúvanie, zápchu, hnačku a symptómy spojené s Crohnovou chorobou a ulceróznou kolitídou. Zároveň pomáhajú zlepšovať pamäť a znižovať príznaky úzkosti, depresie, autizmu a dokonca aj obsedantno-kompulzívnej poruchy.

A keďže v zime mnohí z nás pribierajú, za zmienku stojí, že kyslá kapusta je nízkokalorickým jedlom s nízkym obsahom tuku a je navyše veľmi účinná pri neutralizácii veľkého množstva tukov. Podporuje aj metabolizmus železa a tým tvorbu červených krviniek a na bunky má omladzujúci účinok.

autor výroku:	lakomý človek	motykou kyprí pôdu	okovalo	malá lesná šelma	obidve	póza	dušivá horúčava	mláďa mačky	ukazovacie zámeno	51 rímskymi číslicami	značka aktívia
čínske ženské meno			zákop				neúspech				
podmienková spojka		hlupák	domáce meno Emile				muž bez pohlavnej skúsenosti	tadiaľ			
1. časť tajničky										silná žena	kolísaním utíši
opojila alkoholom					hmotnosť obalu				MPZ bývalého ZSSR	dom. meno Dominiky	
2. časť tajničky				základná kvapalina					4. časť tajničky	ženské meno	
ženské meno				tajomstvá					prijímali tekutinu		
značka vápnika		vazal	vyhynutý predok rožného statku	mohutná masa slanej vody		ponáraj	nádoba na pečenie	grécke písmeno			
3. časť tajničky	lebo (poet.)										
slonovina				gauner						EČV Kežmarku	
navrchu				kraj na Slovensku						kancelárska skratka	

Správne vylúštenie tajničky z č. 25/26 znie: **...prižmúri jedno oko riskuje i druhé.** Knihu posielame Melánii Hronskej zo Starej Lubovne.

Vylúštenie tajničky posielajte na adresu: Redakcia Bojovník, Štúrova 8, 815 72 Bratislava, alebo na e-mail: bojovník@szpb.sk.

ZRNKÁ HUMORU

Teraz opäť vtipy z čias 2. svetovej vojny. Na Národnom múzeu v Prahe sa ráno objavil veľký nápis: *Anežka je potvora a Hitler je vôl!* Rozzúrený Reinhard Heydrich vzal do auta Emila Háchu, ukazuje mu na text a kričí: *„To je, pán štátny prezident, tá vaša česká lojalita!“*

Hácha odvetí: *„Ale ja im stále tvrdím, že všetko musí byť najprv napísané po nemecky!“*

Adolf Hitler a Joseph Goebbels cestovali autom po Prahu, pričom kontrolovali, ako sa dodržiujú predpisy o lístkovom systéme na potraviny. Zastavili pred stánkom so zeleninou. Minister propagandy hovorí: *„Pani, predajte mi jeden šalát.“* *„A ste u nás nahlásený?“* reague mladá žena. *„Nie som,“* reče a vzápätí dostane odpoveď: *„Tak vám nič nepredám!“*

Potom to skúsi Hitler: *„Predajte mi tri šaláty.“* *„Ste u nás nahlásený?“* pýta sa žena fuhre- ra. *„Nie ste? Tak vám nič nepredám.“*

„A predáte mi, keď vám po-

viam, že pred vami stojí vládca Európy?“ Pani sa obráti do stánku a zašepká: *„Tatko, pod' rýchlo sem. Je tu Stalin.“*

* * *

Po porážke Wehrmachtu v Stalingrade osloví Béla Tuka Jozefa Tisu: *„Volal mi Hitler a chce nejaké stíhačky. Pošlem mu jednu, nie?“*

Prezident kýva hlavou: *„To je málo. Pošli dve!“*

Eudácky premiér chvíľu rozmýšľa, až sa rozhodne: *„Keď mu mám poslať dve, tak to môžem do Berlína odlietavať hneď všetky tri.“*

* * *

Na sklonku vojny Nemci robotníkom plzenskej Škodovky sľúbili namiesto finančného príplatku malinový marmeládu. Keď im ju však nedoviezli, objavilo sa na dverách WC heslo: *Skôr ako marmeláda z malín, bude tu maršal Stalin!* Dvere vysadili, aby zistili autora. Ďalší deň na stene záchodu zažiaril nápis: *Vo víťazstvo Ríše už nik neverí, preto máme hajzel bez dverí!*

(J)